

LIETUVOS RESPUBLIKOS
ŽVALGYBOS KONTROLIERIŲ ĮSTAIGA

■ ■ ■ METINIS ŽVALGYBOS INSTITUCIJŲ VEIKLOS TEISĖTUMO IR ATITIKTIES ŽMOGAUS TEISIŲ IR LAISVIŲ APSAUGOS REIKALAVIMAMS VERTINIMAS

VEIKLOS ATASKAITA ■ ■ ■

2024

TURINYS:

III METINIS ŽVALGYBOS INSTITUCIJŲ VEIKLOS TEISĖTUMO IR ATITIKTIES ŽMOGAUS TEISIŲ IR LAISVIŲ APSAUGOS REIKALAVIMAMS VERTINIMAS, 2024	3
Santrauka	5
1. Įžanga. 2025 metų žvalgybos priežiūros veiklos kryptys	7
2. Žvalgybos institucijų veiklos vidaus kontrolės sistemos atitiktis	8
3. Žvalgybos institucijų veiklos teisėtumas bei žmogaus teisių ir laisvių apsauga Respublikos Prezidento, Europos Parlamento ir Seimo rinkimų kampanijų metu	9
4. Žvalgybos informacijos nacionalinį saugumą užtikrinančioms institucijoms teikimo atitiktis savalaikiškumo, objektyvumo ir aiškumo principams	9
5. Žvalgybos veiklos ir jos priežiūros teisinis reguliavimas	10
5.1. Teisėtumo, pagrįstumo ir proporcingumo vertinimas	10
5.2. Veiklos priežiūros stiprinimas	11
5.3. Žvalgybos kontrolės teisiniai neapibrėžtumai ir menami reguliavimo prieštaravimai	12
6. Asmens duomenų apsauga ir žvalgybos informacijos tvarkymas	12
7. Asmenų skundai	14
7.1. Asmenų teisės į gynybą užtikrinimo aspektai	14
7.2. Sandorių / investuotojų atitikties nacionalinio saugumo interesams vertinimas ir nuolatinės gyvenamosios vietos leidimo arba pabėgėlio statuso suteikimas	14
7.3. Asmenų skundai dėl kriminalinės žvalgybos veiklos	15
7.3.1. Žvalgybos ir kriminalinės žvalgybos panašumai ir skirtumai	15
7.3.2. Kriminalinės žvalgybos veiklos reglamentavimas, kai ją vykdo žvalgybos institucijos	16
III VEIKLOS ATASKAITA, 2024	17
1. Žvalgybos kontrolierių įstaigos paskirtis ir funkcijos	18
2. Žvalgybos institucijų veiklos teisėtumo priežiūra	19
2.1. Patikrinimai	19
2.2. Asmenų skundų nagrinėjimas	20
3. Teisėkūra	22
4. Viešoji komunikacija	23
5. Bendradarbiavimas su valstybės institucijomis	23
5.1. Susitikimai su teismų atstovais	23
5.2. Sandorių / investuotojų atitikties nacionalinio saugumo interesams vertinimas ir nuolatinės gyvenamosios vietos leidimo arba pabėgėlio statuso suteikimas	23
5.3. Konsultacijos dėl Vyriausybės nutarimo	23
5.4. Rekomendacijos dėl Orhuso konvencijos taikymo	24
5.5. Darbo grupė dėl Europos žiniasklaidos akto įgyvendinimo	24
5.6. Lietuvos nacionalinės Šengeno informacinės sistemos ir Lietuvos nacionalinės vizų informacinės sistemos naudojimo nacionalinio saugumo ir gynybos tikslais patikrinimų ir tyrimų atlikimo taisyklių parengimas	24
6. Tarptautinis bendradarbiavimas	24
7. Mokymai	25
8. Personalas ir finansai	25
9. Kibernetinis saugumas ir įslaptintos informacijos apsauga	26

LIETUVOS RESPUBLIKOS
ŽVALGYBOS KONTROLIERIŲ ĮSTAIGA

■ ■ ■ METINIS ŽVALGYBOS INSTITUCIJŲ VEIKLOS TEISĖTUMO IR ATITIKTIES ŽMOGAUS TEISIŲ IR LAISVIŲ APSAUGOS REIKALAVIMAMS VERTINIMAS 2024

Lietuvos Respublikos Seimui,

Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos žvalgybos kontrolierių įstatymo 30 straipsniu, teikiu Lietuvos Respublikos Seimui metinį žvalgybos institucijų veiklos teisėtumo ir atitikties žmogaus teisių ir laisvių apsaugos reikalavimams vertinimą, taip pat 2024 metų veiklos ataskaitą.

Tai yra antrasis metinis pranešimas, skirtas Lietuvos Respublikos žvalgybos institucijų veiklos teisėtumui ir atitikties žmogaus teisių bei laisvių apsaugos reikalavimams padėčiai apžvelgti, ir antroji veiklos ataskaita apie Lietuvos Respublikos žvalgybos institucijų nepriklausomą išorinę ekspertinę priežiūrą, kuri vykdoma nuo jos įgyvendinimo pradžios 2023 metais.

Šiame pranešime ir ataskaitoje pateikiami siūlymai dėl galimų žvalgybos veiklą reglamentuojančių teisės aktų tobulinimo kryptių.

Tikiuosi, kad pateiktos įžvalgos ir pastebėjimai prisidės prie Lietuvos Respublikos Seimo veiklos efektyvumo ir paskatins tolesnes diskusijas dėl žvalgybos veiklos teisėtumo bei žmogaus teisių ir laisvių apsaugos gerinimo.

dr. Nortautas Statkus

Žvalgybos kontrolierių įstaigos vadovas,
žvalgybos kontrolierius

A handwritten signature in blue ink, which appears to read 'N. Statkus'. The signature is fluid and stylized, with a long horizontal stroke at the beginning.

Santrauka

Žvalgybos institucijų veiklos patikrinimai

2024 metais atlikti 3 patikrinimai, kurių metu gauti rezultatai ir pateiktos rekomendacijos žvalgybos institucijoms, leido užtikrinti, kad jos laikytųsi teisės aktų reikalavimų. Patikrinimai buvo vykdomi:

- siekiant patikrinti veiklos teisėtumą bei žmogaus teisių ir laisvių apsaugos reikalavimų laikymąsi per Respublikos Prezidento, Europos Parlamento ir Seimo rinkimų kampanijas;
- siekiant įvertinti, ar žvalgybos informacija teikiama nacionalinį saugumą užtikrinančioms institucijoms atitinka savalaikiškumo, objektyvumo ir aiškumo principus;
- vertinant žvalgybos institucijų vidaus kontrolės sistemų atitiktį teisės aktų reikalavimams.

Asmens skundų nagrinėjimas ir tyrimai

2024 metais buvo gauta **10 skundų**:

9 skundai buvo išnagrinėti. 1 skundo tyrimas – tęsimas.

- **2 skundai** neatitiko žvalgybos kontrolierių kompetencijos.
- **8 skundai** priskirti žvalgybos kontrolieriaus kompetencijai:
 - ▶ **2 skundai** netirti dėl duomenų trūkumo arba neatitikimo keliamiems reikalavimams.
 - ▶ **3 skundų** nagrinėjimas buvo nutrauktas, nes jie jau buvo išnagrinėti arba nagrinėjami teismuose (vienas dėl įmonės neatitikties nacionalinio saugumo interesams, du – dėl užsieniečių keliamų grėsmių valstybės saugumui).
 - ▶ dėl **3 skundų** atlikti žvalgybos kontrolieriaus tyrimai:
 - vienas skundas buvo nutrauktas pareiškėjui jį atsiėmus;
 - kito skundo tyrime pažeidimų nenustatyta;
 - trečiasis tyrimas dar tęsiasi.

Teisinio reglamentavimo tobulinimas

Atliekant žvalgybos institucijų veiklos teisėtumo priežiūrą ir užtikrinant atitiktį žmogaus teisių bei laisvių apsaugos reikalavimams, nustatėme poreikį tobulinti teisės aktus. Seimui pateikti teisėkūros siūlymai. Siūloma:

- Tikslinti žvalgybos kontrolierių įgaliojimus ir funkcijas, kad jie turėtų realią galimybę vertinti veiklos teisėtumą, pagrįstumą ir proporcingumą.
- Užtikrinti visapusišką bei nuolatinę prieigą prie visų reikalingų duomenų ir informacijos, kas leistų sustiprinti einamąją žvalgybos institucijų veiklos priežiūrą.

Tarptautinis bendradarbiavimas

Tarptautinis dialogas žmogaus teisių ir laisvių apsaugos srityje su NATO bei Europos Sąjungos šalių žvalgybos priežiūros institucijomis prisideda prie nepriklausomos ir veiksmingos žvalgybos institucijų veiklos priežiūros stiprinimo. 2024 m. įvyko susitikimas su Kroatijos Respublikos civilinės žvalgybos ir saugumo tarnybų priežiūros tarybos atstovais, kurio metu buvo pasidalinta gerosios praktikos pavyzdžiais ir perimta patirtis, nes tai:

- padeda efektyvinti įstaigos veiklą;
- prisideda prie sėkmingo tikslų ir uždavinių įgyvendinimo;
- prisideda prie bendrų žvalgybos tarnybų priežiūros standartų kūrimo tarptautiniu mastu.

2025 metų patikrinimų kryptys

Kitais metais dėmesys bus toliau skiriamas žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos stiprinimui. Planuojama atlikti **du patikrinimus**, kurių metu:

- Įvertinti, kaip žvalgybos institucijos laikosi Lietuvos Respublikos žvalgybos įstatyme nustatyto veiklos teisėtumo principo sankcionuojant žvalgybos veiksmus bei užtikrina šių veiksmų atitiktį žmogaus teisių ir laisvių apsaugos reikalavimams.
- Įvertinti kaip žvalgybos institucijos įgyvendino 2024 m. atlikto vidaus kontrolės organizavimo veiksmingumo patikrinimo rekomendacijas.

Administracinių pajėgumų plėtra ir veiklos priežiūra

Plėtojant Žvalgybos kontrolierių įstaigos administracinius pajėgumus, sustiprinta nepriklausoma žvalgybos institucijų veiklos priežiūra – tai išliks pagrindine įstaigos veiklos kryptimi ir ateityje. Įstaiga planuoja toliau:

- stiprinti žvalgybos institucijų veiklos priežiūros metodus;
- skirti daugiau dėmesio žmogaus teisių ir laisvių apsaugai bei asmens duomenų tvarkymo sritims;
- tobulinti teisės aktus, prisidedančius prie efektyvesnio veiklos tikslų ir uždavinių įgyvendinimo.

Įžanga. 2025 metų žvalgybos priežiūros veiklos kryptys

Žvalgybos kontrolierių įstaigos (toliau – Įstaiga) veiklos ataskaitoje apžvelgiami svarbiausi 2024 m. veiklos rezultatai bei pateikiamos įžvalgos ir pasiūlymai, padėsiantys Įstaigai ir ateityje kryptingai tęsti pradėtus darbus.

Žvalgybos priežiūros institucijos, kaip ir žvalgybos institucijos, yra itin svarbi Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo sistemos dalis. Nacionalinio saugumo užtikrinimas neatsiejamas nuo piliečių pasitikėjimo valstybe bei jos institucijomis.

Ypatingai svarbus žvalgybos priežiūros tikslas yra užtikrinti, kad žvalgybos institucijos savo veikloje nepažeistų piliečių teisių ir laisvių apsaugos reikalavimų, veiklų teisėtai, pagrįstai ir tik tada, kai yra būtina.

Lietuvoje pastaraisiais metais buvo sustiprinta nepriklausoma žvalgybos institucijų priežiūra. 2023 m. pradėjusi veikti Žvalgybos kontrolierių įstaiga kuria nuolatinę išorinės ekspertinės priežiūros sistemą. Tai leidžia siekti užtikrinti, kad žvalgybos institucijų veikla atitiktų teisės aktų reikalavimus ir žmogaus teisių bei laisvių apsaugos standartus.

2024 m. buvo atliktas Antrojo operatyvinių tarnybų departamento prie Krašto apsaugos ministerijos (toliau – AOTD) ir Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento (toliau – VSD) vidaus kontrolės sistemų atitikties patikrinimas, kurio metu buvo vertinamas žvalgybos institucijų veiksmų teisėtumas bei žmogaus teisių ir laisvių apsauga Respublikos Prezidento, Europos Parlamento ir Lietuvos Respublikos Seimo (toliau – Seimas) rinkimų kampanijų metu. Taip pat buvo atliekamas žvalgybos institucijų veiklos patikrinimas, parodantis, ar (kaip) žvalgybos informacijos teikimas nacionalinį saugumą užtikrinančioms institucijoms atitinka Lietuvos Respublikos žvalgybos įstatyme (toliau – Žvalgybos įstatymas) nustatytus specialius žvalgybos institucijų veiklos savalaikiškumo, objektyvumo ir aiškumo principus. Be to, buvo teikiamos konsultacijos, mokymai, metodinės rekomendacijos ir pasiūlymai dėl žvalgybos institucijų veiklos tobulinimo.

2024 m. vyko susitikimai su atsakingais Seimo komitetais ir kitomis valstybės institucijomis, siekiant užtikrinti, kad žmogaus teisių ir laisvių apsauga žvalgyboje būtų užtikrinama geriausiu įmanomu būdu. Dėmesys skirtas ryšiams su NATO ir Europos Sąjungos šalių analogiškoms institucijomis, siekiant perimti jų sukauptą patirtį ir ją pritaikyti Lietuvoje.

2025 m. dėmesys ir toliau bus skiriamas žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos stiprinimui. Yra suplanuoti du patikrinimai, skirti įvertinti, kaip žvalgybos institucijų veikloje laikomasi Žvalgybos įstatyme nustatyto žvalgybos institucijų veiklos teisėtumo principo sankci-

onuojant žvalgybos veiksmus ir šių veiksmų sankcionavimo atitiktį žmogaus teisių ir laisvių apsaugos reikalavimams bei įsitikinti, kaip žvalgybos institucijos įgyvendino 2024 m. atlikto patikrinimo rekomendacijas dėl žvalgybos institucijų vidaus kontrolės organizavimo veiksmingumo.

Siekiant užkirsti kelią galimiems pažeidimams, bus tęsiama prevencinė veikla, įskaitant mokymų ir konsultacijų organizavimą, taip pat rekomendacijų rengimą ir teikimą žvalgybos institucijoms. Taip pat bus inicijuoti teisės aktų pakeitimai, siekiant užtikrinti dar didesnę žvalgybos institucijų veiklos priežiūros efektyvumą, kartu ir jų veiklos teisėtumą bei žmogaus teisių ir laisvių apsaugą.

Svarbia veiklos dalimi ir toliau išliks žvalgybos institucijų veiklos priežiūros stiprinimas. Bus tobulinami šios priežiūros metodai, ypatingą dėmesį skiriant asmens duomenų tvarkymo teisėtumo vertinimui tais atvejais, kai duomenys naudojami nacionalinio saugumo ir gynybos tikslais. Be to, bus plečiama informacijos apie žmogaus teisių ir laisvių apsaugą žvalgybos institucijose sklaida.

Tarptautinis bendradarbiavimas išliks viena svarbiausių veiklos krypčių. Tęsiant bendradarbiavimą su NATO ir Europos Sąjungos šalių žvalgybos priežiūros institucijomis, bus prisidedama prie tarptautinio dialogo žmogaus teisių ir laisvių apsaugos srityje, taip pat stiprinama nacionalinio saugumo sistemos būklė.

Aukščiau paminėtos veiklos kryptys numatytos Įstaigos 2025–2027 metų Strateginiame veiklos plane. Tai padės užtikrinti nepriklausomą ir veiksmingą priežiūrą, stiprinti žmogaus teisių apsaugą, plėtoti tarptautinį bendradarbiavimą bei didinti visuomenės informuotumą apie Įstaigos veiklą bei žvalgybos institucijų veiklos skaidrumą.

Tikiu, kad šis metinis pranešimas ir ataskaita ne tik prisidės prie Seimo sprendimų priėmimo, bet ir paskatins platesnį visuomenės supratimą apie šią svarbią sritį.

Žvalgybos institucijų veiklos vidaus kontrolės sistemos atitiktis

Žvalgybos institucijų veiklos vidaus kontrolė kartu su parlamentine, vykdomosios valdžios, teismine ir nepriklausoma ekspertine kontrole dalyvauja kuriant veiksmingą žvalgybos veiklos priežiūros sistemą. Visos priežiūros sistemos dalyvės yra labai svarbios siekiant efektyviai užtikrinti žvalgybos institucijų veiklos teisėtumą, pagrįstumą ir proporcingumą.

Žvalgybos institucijų vidaus kontrolės svarbą pabrėžia ir Europos Tarybos Komisijos už demokratiją per teisę (Venecijos komisija) 2007 m. birželio 11 d. pranešime „Dėl saugumo tarnybų demokratinės priežiūros“, kuriame numatyta, kad išorinės žvalgybos ir saugumo institucijų priežiūros sistemos yra mažiau veiksmingos, jeigu žvalgybos ir saugumo institucijos nėra įsipareigojusios savo veikloje laikytis žmogaus teisių ir laisvių apsaugos reikalavimų, neturi atitinkamų vidaus kultūros bei priežiūros mechanizmų¹.

Vidaus kontrolė yra itin svarbi žvalgybos institucijų veiksmingam valdymui. Ją reglamentuojantys teisės aktai nustato žvalgybos institucijoje taikomas taisykles ir procedūras. Jų paskirtis – užtikrinti, kad darbuotojai dirbtų profesionaliai ir veiksmingai, neviršydami savo įgaliojimų, griežtai laikydamiesi įstatymų ir žmogaus teisių ir laisvių apsaugos reikalavimų².

Už žvalgybos institucijų vidaus kontrolę yra atsakingos pačios institucijos.

2024 m. Įstaiga atliko žvalgybos institucijų vidaus kontrolės organizavimo veiksmingumo patikrinimą, vertindama žvalgybos veiklos teisėtumo užtikrinimą. Patikrinimo rezultatai parodė, kad abi žvalgybos institucijos turi veikiančias vidaus kontrolės sistemas, o žvalgybos kontrolierius nenustatė pagrindo pradėti tyrimų dėl patikrinimo dalyko.

Igyvendindamos vidaus kontrolę, žvalgybos institucijos vadovaujasi Lietuvos Respublikos vidaus kontrolės ir vidaus audito įstatyme (toliau – Vidaus kontrolės ir vidaus audito įstatymas) ir Žvalgybos įstatyme nustatytais vidaus kontrolės organizavimo reikalavimais.

Vidaus kontrolės ir vidaus audito įstatymas įpareigoja žvalgybos institucijos vadovą, kaip viešojo juridinio asmens vadovą, įgyvendinti vidaus kontrolę vadovaujamoje institucijoje, laikantis vidaus kontrolės politikos, nustatant ir analizuojant rizikos veiksnus, apimant visus vidaus kontrolės elementus – vidaus kontrolės aplinką,

rizikos vertinimą, kontrolės veiklą, informavimą ir komunikaciją bei stebėseną. Žvalgybos institucijos vadovas šiuo įstatymu yra įpareigotas paskirti vidaus kontrolės įgyvendinimo priežiūrą atliekančius darbuotojus ir vidaus auditorius, užtikrinti vidaus kontrolės sistemos sukūrimą institucijoje, jos įgyvendinimą ir tobulinimą, taip pat finansų ministro nustatyta tvarka kiekvienais metais teikti Lietuvos Respublikos finansų ministerijai informaciją apie vidaus kontrolės įgyvendinimą institucijoje.

Žvalgybos institucijų vidaus kontrolę reglamentuoja Žvalgybos įstatymo 24 straipsnis, kurio 1 dalis įpareigoja žvalgybos institucijos vadovą užtikrinti žvalgybos institucijos veiklos teisėtumą, ekonomiškumą, efektyvumą, rezultatyvumą ir skaidrumą.

Žvalgybos institucijos vidaus kontrolė apima žvalgybos užduočių ir kitos veiklos vykdymo koordinavimą, reguliarių atsiskaitymą už rezultatus ir ataskaitų teikimą, personalo veiklos vertinimą, elgesio kodekso, teisinių standartų ir profesinės etikos laikymąsi, pažeidimų nustatymą, jų priežasčių šalinimą, užtikrinant, kad svarbius pažeidimus tinkamai spręstų teisingumą užtikrinanti arba aukštesnė priežiūros institucija.

Patikrinimas nustatė, kad žvalgybos institucijų vadovybė, vadovaudamasi Vidaus kontrolės ir vidaus audito įstatymo bei Žvalgybos įstatymo reikalavimais, tinkamai organizuoja vidaus kontrolę ir atlieka jos vykdymo priežiūrą. Žvalgybos institucijų vidaus kontrole siekiama užtikrinti veiklos teisėtumą, personalo patikimumą, įslaptintos informacijos apsaugą, turto bei lėšų panaudojimo racionalumą, efektyvumą ir pagrįstumą. Žvalgybos institucijų vidaus kontrolė apima prevencinius veiksmus (*ex ante*), einamosios kontrolės priemones (*ex durante*) ir retrospektyvų sprendimų teisėtumo (pagrįstumo) vertinimą – po to, kai jie jau buvo atlikti (*ex post facto*).

Žvalgybos institucijų vidaus dokumentai reglamentuoja vidaus kontrolės tikslus, principus, elementus, dalyvių funkcijas, rizikų analizę ir jų valdymą, informacijos teikimą apie vidaus kontrolės įgyvendinimą. Žvalgybos institucijų vidaus kontrolė apima visus kontrolės elementus: kontrolės aplinką, rizikos valdymą, kontrolės veiklą, informavimą, komunikavimą ir stebėseną. Žvalgybos institucijos vertina rizikos veiksnus ir juos valdo – sudaromi rizikos veiksnų sąrašai, kuriuos tvirtina institucijų vadovai, ir numatomos rizikos veiksnų valdymo priemonės.

Žvalgybos kontrolierius žvalgybos institucijoms pasiūlė rizikos veiksnų sąrašuose aiškiau formuluoti teisėtumo ir žmogaus teisių bei laisvių apsaugos reikalavimų pažeidimų rizikos veiksnus. Taip pat žvalgybos institucijoms pateiktos rekomendacijos dėl vidaus (savi)kontrolės atskirose veiklos srityse sustiprinimo, pasiūlyta atlikti vidaus auditą tam tikrose jų veiklos srityse.

VSD, atsižvelgęs į žvalgybos kontrolieriaus rekomendacijas, ėmėsi reikiamų veiksmų stiprinant žvalgybos veiklos vidaus kontrolę: patikslino VSD rizikos veiksnų rizikingiausiose veiklos srityse sąrašą, papildomai paskyrė žvalgybos pareigūnus, įgaliotus reguliariai vykdyti atitikties žmogaus teisių ir laisvių apsaugos reikalavimams vertinimus, parengė naujus ir papildė esamus vidaus teisės aktus. AOTD taip pat parengė ir patvirtino žvalgybos kontrolieriaus rekomendacijų įgyvendinimo planą.

¹ Council of Europe. European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), *Report on the Democratic oversight of the Security Services*. Adopted by the Venice Commission at its 71st Plenary Session (Venice, 1–2 June 2007), p. 131–133. Prieiga per internetą: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD\(2007\)016.aspx](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD(2007)016.aspx)

² Geneva Centre for Security Sector Governance, *Intelligence Oversight: Ensuring Accountable Intelligence Within A Framework Of Democratic Governance*, 2017 rugsėjo 1 d., p. 5. Prieiga per internetą: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/DCAF_BG_11_IntelligenceOversight_Nov2022.pdf

3.

Žvalgybos institucijų veiklos teisėtumas bei žmogaus teisių ir laisvių apsauga Respublikos Prezidento, Europos Parlamento ir Seimo rinkimų kampanijų metu

2024 m. siekiant įvertinti žvalgybos institucijų veiklos teisėtumą bei žmogaus teisių ir laisvių apsaugą Respublikos Prezidento, Europos Parlamento ir Seimo rinkimų kampanijų metu, buvo atliktas žvalgybos kontrolieriaus patikrinimas. Jo metu buvo vertinama, ar žvalgybos institucijų nustatyti teisiniai pagrindai, kuriais remiamasi priimančiais sprendimus dėl žvalgybinės informacijos rinkimo ir vertinimo politinių kampanijų metu, atitinka žmogaus teisių reikalavimus.

Taip pat buvo tiriama, ar egzistuoja aiški tvarka, kuria vadovaujamasi renkant ir vertinant informaciją apie pretendentes, kandidatus bei jų aplinką – rėmėjus, komandų narius ir kitus susijusius asmenis. Be to, aiškintasi, kokie asmens duomenys yra renkami, kokia informacija tvarkoma šiame procese ir kokiais metodais naudojantis ji surenkama.

Papildomai buvo vertinama, kam ir kokia forma teikiama žvalgybos institucijų surinkta informacija, kokia jos apimtis, kieno sprendimu ji perduodama, taip pat – kokia yra jos saugojimo trukmė ir tvarka. Galiausiai analizuota, kokiais pagrindais ir kieno sprendimu surinkta informacija yra saugoma ar naikinama.

Patikrinimo metu nenustatyta, kad VSD veiksmai būtų neatitikę teisėtumo, politinio neutralumo, teisės į privatumą, minties, sąžinės ir religijos laisvės, saviraiškos bei susirinkimų ir asociacijų teisių reikalavimų Respublikos Prezidento, Europos Parlamento ir Seimo rinkimų kampanijų metu.

Atliekant šį patikrinimą AOTD veikla nebuvo vertinama, kadangi, remiantis Žvalgybos įstatyme nustatyta kompetencija, ši žvalgybos institucija neatliko veiksmų, susijusių su šiomis rinkimų kampanijomis.

4.

Žvalgybos informacijos nacionalinį saugumą užtikrinančioms institucijoms teikimo atitiktis savalaikiškumo, objektyvumo ir aiškumo principams

Patikrinimo metu buvo vertinama, ar 2023–2024 m. galiojusi žvalgybos informacijos teikimo tvarka sudarė sąlygas sprendimų priėmėjams laiku gauti ir tinkamai panaudoti informaciją apie rizikos veiksnus, pavojus ir grėsmes nacionaliniam saugumui sprendimų priėmimui. Taip pat buvo nagrinėjama, koku teisiniu pagrindu priimami sprendimai dėl žvalgybos informacijos teikimo nacionalinį saugumą užtikrinančioms institucijoms, kokia yra jos teikimo tvarka ir kaip užtikrinama, kad informacija atitiktų *savalaikiškumo, objektyvumo ir aiškumo principus*. Šiuo tikslu analizuota, kokios yra žvalgybos produktų rūšys, kokia konkreči informacija perduodama nacionalinio saugumo institucijoms, koku dažnumu ir kokiems adresatams ji skiriama.

Be to, buvo vertinama, kokiais būdais, kokiomis formomis ir kokia apimtimi yra pateikiama žvalgybos informacija, ar iš jos gavėjų gaunamas grįžtamasis ryšys dėl informacijos savalaikiškumo, objektyvumo, aiškumo bei reikšmingumo sprendimų priėmimo, rizikos veiksnų, pavojų ir grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimo kontekste. Jei toks grįžtamasis ryšys iš institucijų gaunamas, buvo siekiama nustatyti kaip jis įtraukiamas į žvalgybos institucijų veiklą.

Atlikto patikrinimo metu nustatyta, kad žvalgybos informacijos teikimas nacionalinį saugumą užtikrinančioms institucijoms iš esmės pilnai atitinka Lietuvos Respublikos žvalgybos įstatyme nustatytiems žvalgybos institucijų specialiųjų veiklos *savalaikiškumo, objektyvumo ir aiškumo* principams ir veiksmingam sprendimų priėmimui bei situacijos apie rizikos veiksnus, pavojus ir grėsmes nacionaliniam saugumui supratimui.

Žvalgybos veiklos ir jos priežiūros teisinis reguliavimas

Žvalgybos veiklą reglamentuoja Žvalgybos įstatymas, Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymas, kiti įstatymai, poįstatyminiai teisės aktai ir žvalgybos institucijų vidaus teisės aktai, reglamentuojantys žvalgybos institucijų ir žvalgybos pareigūnų teises ir pareigas, žvalgybos informacijos rinkimo veiksmų taikymo, žvalgybos informacijos panaudojimo ir žvalgybos veiklos kontrolės teisinius pagrindus.

Vykdydamas žvalgybos institucijų veiklos teisėtumo priežiūros ir atitikties žmogaus teisių ir laisvių reikalavimams funkcijas, žvalgybos kontrolierius nustatė poreikį tobulinti žvalgybos institucijų veiklą ir žmogaus teisių ir laisvių apsaugą reglamentuojančius teisės aktus.

Ištaiga parengė ir pateikė Seimui teisėkūros pasiūlymus dėl Lietuvos Respublikos žvalgybos kontrolierių įstatymo (toliau – Žvalgybos kontrolierių įstatymas) 2, 5, 11, 12, 19, 25 ir 26 straipsnių, Žvalgybos įstatymo 13 ir 20 straipsnių ir Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymo (toliau – Kriminalinės žvalgybos įstatymas) 21 ir 22 straipsnių pakeitimo.

Pakeitimais siūloma patikslinti Žvalgybos kontrolierių įstatyme, Žvalgybos įstatyme vartojamų terminų apibrėžimą, žvalgybos institucijų veiklos priežiūrą, siekiant išvengti skirtingo tam tikrų nuostatų interpretavimo taikant jas praktikoje. Žvalgybos kontrolierių įgaliojimus ir funkcijas siūloma patikslinti siekiant įstatymų leidėjų lūkesčių, įvardintų steigiant žvalgybos kontrolierių institutą, išpildymo. Pirmiausia, tai lūkestis, kad būtų galima įsitikinti, ar žvalgybos institucijų veikla vykdoma teisėtai, taikant veiksmingas apsaugos priemonės.

Pasiūlymai atitinka Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktiką ir jos nuostatas dėl žvalgybos ombudsmeno veiklos nepriklausomumo. Pavydžiui, byloje *Roman Zakharov prieš Rusiją*³ bei byloje *Pietrzak, Bychawska-Siniarska ir kiti prieš Lenkiją*⁴, EŽTT pasisakė, kad žvalgybos ombudsmenas turi būti nepriklausomas ir jam privalo būti sudarytos sąlygos vertinti žvalgybos veiksmų teisėtumą, pagrįstumą ir proporcingumą. Tą patį EŽTT pakartojo byloje *Szabó ir Vissy prieš Vengriją*⁵ pažymėdamas, kad ombudsmenui turi būti suteikta pakankamai teisių vykdyti žvalgybos institucijų veiklos efektyvią ir nuolatinę priežiūrą. Byloje *Weber ir Saravia prieš Vokietiją*⁶ EŽTT teigė, kad tik turėdami pakankamai galimybių vertinti žvalgybos institucijų veiklos teisėtumą žvalgybos kontrolieriai turės realią galimybę nustatyti galimus neteisėtus žvalgybos institucijų veiklos atvejus.

5.1. Teisėtumo, pagrįstumo ir proporcingumo vertinimas

Žvalgybos kontrolierių įstatymo 3 straipsnio 1 dalyje yra numatyta, kad žvalgybos kontrolierius atlieka žvalgybos institucijų veiklos teisėtumo ir atitikties žmogaus teisių ir laisvių apsaugos reikalavimams vertinimą. Kituose šio įstatymo straipsniuose (11 straipsnyje, 24 straipsnyje, 30 straipsnyje) taip pat yra minimas žvalgybos institucijų veiklos teisėtumo vertinimas. Žvalgybos kontrolierių įstatymo 11 straipsnį siūlytina patikslinti, numatant, kad žvalgybos kontrolierius, atlikdamas žvalgybos institucijų veiklos teisėtumo priežiūrą ir atitikties žmogaus teisių ir laisvių apsaugos reikalavimams vertinimą, atlieka ir žvalgybos institucijų veiklos pagrįstumo bei proporcingumo vertinimą.

Teisėtumo vertinimas yra neatsiejamas nuo žvalgybos institucijų veiklos ir žvalgybos pareigūnų veiksmų ir (ar) jų priimtų sprendimų pagrįstumo ir proporcingumo vertinimo, nes žvalgybos veikla yra susijusi su asmens teisių apribojimais, o jų taikymo galimybės vertinimas Europos žmogaus teisių konvencijoje (toliau – EŽTK) yra siejamas su teisėtumo, pagrįstumo ir proporcingumo vertinimu. Pvz., EŽTK 8 straipsnyje yra nurodyta, kad teisė į privatumą gali būti apribota tik tada, kai yra *numatyta įstatyme* (teisėtumo vertinimas) ir yra *būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, visuomenės apsaugos ar šalies ekonominės gerovės interesams, siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, žmonių sveikatai ar moralei, arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti* (pagrįstumo ir proporcingumo vertinimas). Teisėtumo principas teisės teorijoje yra suprantamas kaip paliepimas visiems teisės subjektams savo veikloje tiksliai ir besąlygiškai įgyvendinti teisės normų paliepimus, kurie nėra priešingi kito asmens teisei⁷.

Teisėtumas

³ Nr. (47143/06) 04/12/2015

⁴ Nr. (72038/17 25237/18) 28/05/2024

⁵ Nr. (37138/14) 12/01/2016

⁶ Nr. (54934/00) 29/06/2006

⁷ Vaišvila A. (2009). *Teisės teorija*. Vilnius, 142.

Demokratinėje visuomenėje būtina remtis ne tik įstatymu, bet ir teisės visuma, kurią sudaro teisės normos, teisės principai ir precedentai⁸. Tą patvirtina ir Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai bylose *Roman Zakharov prieš Rusiją* bei byloje *Pietrzak, Bychawska-Siniarska ir kiti prieš Lenkiją*, kuriuose numatyta, kad žvalgybos institucijos veiksmų teisėtumo vertinimas yra neatsiejamai susijęs su jų pagrįstumo ir proporcingumo vertinimu.

Lietuvos teismų praktikoje taip pat pasisakoma, kad teisėtumo vertinimas apima pagrįstumo ir proporcingumo vertinimą. Pvz., Lietuvos Aukščiausias Teismas 2023 m. birželio 8 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-162-648/2023 kriminalinės žvalgybos veiksmų vertinimo kontekste nurodė, kad „*vertinant kriminalinės žvalgybos tyrimo teisėtumą iš esmės, turi būti atsižvelgiama ne tik į formalius KŽĮ nurodytus pagrindus, bet ir į tai, kokia buvo kriminalinės žvalgybos tyrimo dinamika ir realus tikslingumas*“.

Žvalgybos kontrolierius laikosi pozicijos, kad atlikdamas žvalgybos institucijų veiklos teisėtumo priežiūrą ir atitikties žmogaus teisių ir laisvių apsaugos reikavimams vertinimą (Žvalgybos kontrolierių įstatymo 3 straipsnis, 1 dalis), atlieka ir žvalgybos institucijų veiklos teisėtumo, jos pagrįstumo bei proporcingumo vertinimą.

5.2. Veiklos priežiūros stiprinimas

Efektyvios žvalgybos institucijų veiklos priežiūros pagrindas – visapusiška ir nuolatinė žvalgybos kontrolierių prieiga prie visų reikalingų duomenų ir informacijos. Siekiant sustiprinti einamąją ir paskesniąją žvalgybos institucijų veiklos priežiūrą, būtina tikslinti žvalgybos kontrolierių teises. Tai leistų laiku įvertinti žvalgybos institucijų veiklos teisėtumą, pagrįstumą ir proporcingumą bei užtikrinti, kad nebūtų piktnaudžiaujama institucinėmis galiomis.

Tam, kad žvalgybos kontrolieriai galėtų efektyviai vykdyti Žvalgybos kontrolierių įstatyme nustatytus uždavinius, jie privalo turėti teisę tiesiogiai susipažinti su žvalgybos institucijų tvarkomuose valstybės ir žinybiniuose registruose, informacinėse sistemose ar duomenų bazėse kaupiama ir saugoma informacija. Tai apima ir valstybės ar tarnybos paslaptį sudarančią informaciją. Taip pat būtina užtikrinti, kad kontrolieriai galėtų gauti ne tik dokumentus, bet ir duomenis bei jų kopijas, net jei juose yra įslaptinta informacija.

Šiuo metu Žvalgybos kontrolierių įstatyme yra nustatytas apribojimas susipažinti su informacija apie įslaptintų žvalgybos pareigūnų ar slaptųjų bendradarbių tapatybę, taip pat su iš užsienio partnerių gauta informacija, tačiau tokie apribojimai neturėtų būti absoliutūs, nes tam tikrais atvejais ši informacija gali būti esminė nagrinėjant asmens skundą ar žvalgybos pareigūno pranešimą apie galimus neteisėtus veiksmus. Be to, jei įslaptinto žvalgybos pareigūno ar slaptųjų bendradarbių pateikta informacija tampa pagrindu pradėti žvalgybos veiksmus, arba jei tokia informacija gaunama iš užsienio partnerių,

ji taip pat gali būti reikalinga žvalgybos kontrolierių atliekamiems tyrimams vykdyti.

EŽTT byloje *Szabó ir Vissy prieš Vengriją* yra pažymėjęs, jog ombudsmenui turi būti suteikta pakankamai teisių, kad jis galėtų efektyviai ir nuosekliai prižiūrėti žvalgybos institucijų veiklą. Siekiant užtikrinti šią priežiūrą, įstatymo pakeitimo projekte siūloma suteikti žvalgybos kontrolieriams būtinas teises vertinti visus galimus žmogaus teisių ir laisvių apsaugos pažeidimus.

Žvalgybos kontrolieriai turėtų proaktyviai vertinti žvalgybos institucijų veiksmus ir užkirsti kelią galimiems žmogaus teisių ir laisvių pažeidimams, todėl jiems būtina savalaikė informacija apie teismo sankcionuojamus žvalgybos veiksmus. Kai kuriose Europos valstybėse (pvz., Jungtinėje Karalystėje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Nyderlanduose, Švedijoje, Suomijoje) veikia nepriklausomos ekspertinės žvalgybos veiksmus sankcionuojančios institucijos. JAV praktikoje šios institucijos teismams teikia patarimus dėl tokių veiksmų sankcionavimo. Atsižvelgiant į tai, informacijos teikimas žvalgybos kontrolieriams apie žvalgybos institucijų prašymus sankcionuoti tam tikrus žvalgybos veiksmus padėtų laiku įvertinti situaciją ir imtis atitinkamų priemonių galimai rizikai mažinti. Šios informacijos žvalgybos kontrolieriams teikimo tvarką galėtų nustatyti Lietuvos apeliacinis teismas.

Be to, žvalgybos kontrolierius turėtų būti nedelsiant supažindinamas su visais žvalgybos institucijų sprendimais pradėti žvalgybos informacijos rinkimo veiksmus pagal VSD direktoriaus ir Krašto apsaugos ministro patvirtintas užduotis bei atliekamus kriminalinės žvalgybos tyrimus. Tai leistų laiku įvertinti žvalgybos institucijų veiksmų teisėtumą. EŽTT byloje *Weber ir Saravia prieš Vokietiją* pabrėžė, kad tik turėdami pakankamai galimybių vertinti institucijų veiklos teisėtumą, žvalgybos kontrolieriai galės realiai apsaugoti asmenis nuo galimo piktnaudžiaujimo institucijų turimomis galiomis.

Svarbu pažymėti, kad žvalgybos institucijos ne tik atlieka žvalgybos ir kontržvalgybos funkcijas, bet ir vykdo kriminalinę žvalgybą pagal Kriminalinės žvalgybos įstatymą. Dėl slapto šios veiklos pobūdžio ir ribotos kontrolės, kyla žmogaus teisių ir laisvių pažeidimo rizika. Siekiant užtikrinti teisinį aiškumą ir vieningą priežiūros praktiką, žvalgybos kontrolieriai turi turėti įgaliojimus vertinti žvalgybos institucijų atliekamų kriminalinės žvalgybos veiksmų teisėtumą, pagrįstumą ir proporcingumą.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytus argumentus, Seimui pateiktuose įstatymų pakeitimo pasiūlyimuose siūloma atitinkamai pakeisti Žvalgybos kontrolierių įstatymo 12 straipsnį, Kriminalinės žvalgybos įstatymo 21 straipsnio 2 dalį, o 22 straipsnį papildyti 3 ir 4 dalimis.

⁸ A. Vaišvila, Teisės teorija, Vilnius, 2009, p. 56.

5.3. Žvalgybos kontrolės teisiniai neapibrėžtumai ir menami reguliavimo prieštaravimai

Siekiant didesnio teisinio tikrumo ir aiškumo, būtina išspręsti Žvalgybos kontrolierių įstatymo 12 straipsnio 2 ir 3 punktų teisinių normų menamą konkurenciją su Žvalgybos įstatymo 20 straipsnio 3 dalimi.

Žvalgybos kontrolerius tirdamas pareiškėjo skundą dėl galimų žvalgybos institucijos veiksmų jo ir jo šeimos atžvilgiu, susidūrė su situacija, kai žvalgybos institucija atsisakė suteikti visą tyrimui reikalingą informaciją. Atsisakymas buvo grindžiamas Žvalgybos įstatymo 20 straipsnio 3 dalimi, kuri numato, kad neteikiami duomenys, galintys atskleisti įslaptintų žvalgybos pareigūnų ar slaptųjų bendradarbių tapatybę, žvalgybos metodus ir priemones, veiklos taktiką, jei tai gali padaryti žalos žvalgybos institucijų veiklai.

Tačiau Žvalgybos kontrolierių įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 1 punktas įpareigoja žvalgybos kontrolerius <...> vertinti žvalgybos institucijų veiklos ir žvalgybos pareigūnų veiksmų bei jų priimtų sprendimų atitiktį įstatymams, tikrinti ir įvertinti žvalgybinės informacijos rinkimo ir žvalgybos metodų taikymo teisėtumą <...>. Tokius įgaliojimus turi tik žvalgybos kontrolieriai – jokia kita institucija jų neturi.

Be to, Žvalgybos kontrolierių įstatymo 12 straipsnio 2 punktas suteikia žvalgybos kontroleriams teisę <...> susipažinti su valstybės ar tarnybos paslaptį sudarančia informacija, kuria ir disponuoja žvalgybos institucija, jei tai būtina jų pareigoms atlikti, išskyrus informaciją apie įslaptintų žvalgybos pareigūnų ar slaptųjų bendradarbių tapatybę ir iš užsienio partnerių gautą informaciją <...>. 12 straipsnio 3 punktas papildomai numato, kad kontrolieriai gali <...> gauti dokumentus, įskaitant įslaptintą informaciją, reikalingą jų funkcijoms atlikti <...>.

Žvalgybos kontrolierių įstatymo 23 straipsnio 1 dalyje taip pat įtvirtinta pareiga žvalgybos institucijoms ir pareigūnams pateikti žvalgybos kontroleriaus reikalaujamą informaciją, dokumentus, paaiškinimus ir kitą tyrimui būtiną medžiagą.

Akivaizdu, kad Žvalgybos įstatyme ir Žvalgybos kontrolierių įstatyme įtvirtintos normos skirtingai reglamentuoja žvalgybos kontrolierių galimybes gauti informaciją, reikalingą jų funkcijoms atlikti. Vadovaujantis teisės normų konkurencijos ir kolizijos taisyklėmis – chronologijos bei bendrosios ir specialiosios teisės normų taikymo principais (*lex specialis derogat lex generalis*) – turi būti vadovujamasi Žvalgybos kontrolierių įstatymo nuostatomis. Šis įstatymas aiškiai apibrėžia, kad žvalgybos kontrolieriai gali gauti visą reikiamą informaciją, išskyrus duomenis apie įslaptintus žvalgybos pareigūnus ir iš užsienio partnerių gautą informaciją. Tai reiškia, kad žvalgybos kontrolieriai turi teisę gauti ir informaciją apie žvalgybos metodus bei priemones, veiklos taktiką, jei ji yra būtina jų funkcijoms atlikti.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytus argumentus, siūloma papildyti Žvalgybos įstatymo 20 straipsnį nauja – 4 dalimi, kuri aiškiai nustatytų, kad žvalgybos kontrolieriams teikiami visi jų pareigoms atlikti būtini duomenys, dokumentai ir informacija Žvalgybos kontrolierių įstatymo nustatyta tvarka.

Asmens duomenų apsauga ir žvalgybos informacijos tvarkymas

Asmens duomenų apsauga yra viena svarbiausių demokratinės visuomenės vertybių, užtikrinanti asmens teisę į privatumą bei apsaugą nuo nepagrįsto kišimosi į jo asmeninį gyvenimą. Ši vertybė ypač reikšminga žvalgybos veikloje, kurioje informacijos rinkimas ir analizė neišvengiamai apima asmens duomenų tvarkymą. Žvalgybos veikla yra būtina valstybės saugumui užtikrinti, tačiau ji neturi pažeisti žmogaus teisių ir laisvių apsaugos reikalavimų. Informacijos rinkimas turi būti pagrįstas aiškiais kriterijais ir atitikti teisėtus nacionalinio saugumo interesus, o apribojimai numatyti teisės aktuose.

Lietuvos žvalgybos institucijų atliekamą asmens duomenų tvarkymą reglamentuoja:

- Lietuvos Respublikos Konstitucija;
- Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija;
- Lietuvos Respublikos asmens duomenų, tvarkomų nusikalstamų veikų prevencijos, tyrimo, atskleidimo ar baudžiamojo persekiojimo už jas, bausmių vykdymo arba nacionalinio saugumo ar gynybos tikslais, teisinės apsaugos įstatymas;
- Lietuvos Respublikos žvalgybos įstatymas;
- Bendrasis asmens duomenų apsaugos reglamentas, kai asmens duomenys tvarkomi ne žvalgybos ir nacionalinio saugumo tikslais.

EŽTT byloje *Klass ir kiti prieš Vokietiją* bei *Big Brother Watch ir kiti prieš Jungtinę Karalystę* pažymėjo, kad žmogaus teisių ir laisvių apsaugos bei efektyvios žvalgybos institucijų veiklos balansui užtikrinti būtina išorinė priežiūros struktūra, kuri kontroliuotų žvalgybos institucijų veiklą ir užtikrintų žmogaus teisių ir laisvių apsaugą. Lietuvoje šią funkciją atlieka Įstaiga, kuri vykdydama žvalgybos institucijų veiklos patikrinimus bei tirdama skundus, nuolat vertina ir asmens duomenų tvarkymą. Atliktų patikrinimų metu nebuvo nustatyta, kad žvalgybos institucijų asmens duomenų tvarkymas neatitinka teisės aktų reikalavimų.

Ateityje žvalgybos institucijų veiklos kontrolė susidurs su naujais iššūkiais, susijusiais su didžiųjų duomenų analize, dirbtinio intelekto (toliau – DI) technologijų taiky-

mu, profiliavimu bei automatizuotais sprendimais. Žvalgybos institucijos vis dažniau naudoja DI algoritmus, kad greičiau apdorotų didelius informacijos kiekius, numatytų galimas grėsmes ir priimtų prevencinius sprendimus, tačiau svarbu nepamiršti, kad tokie technologiniai sprendimai privalo atitikti griežtus teisės aktų reikalavimus. Pvz., EŽTT byloje *S. ir Harper prieš Jungtinę Karalystę* pabrėžė, kad net valstybės saugumą stiprinančios priemonės negali pažeisti asmens teisės į privatumą. Ši byla aktuali ir DI kontekste, kadangi didžiųjų duomenų masių analizė turi būti vykdoma laikantis principų, kurie užtikrina, kad surinkti duomenys būtų naudojami griežtai proporcingai ir skaidriai.

Mokslininkų N. Barocas ir S. Selbst atlikti tyrimai rodo, kad net automatizuoti sprendimai gali turėti šališkumo riziką, jei algoritmai nėra tinkamai suprojektuoti ir nuolat peržiūrimi. Tokiu būdu technologinė pažanga, kuri suteikia didelių privalumų žvalgybos veikloje, kartu kelia klausimų ir dėl duomenų kokybės ir jų interpretacijos tikslumo⁹. Galimai modernių technologijų naudojimas žvalgybos tikslais kelia teisinių ir etinių iššūkių, pvz.:

- Asmens duomenų apsaugos užtikrinimas automatizuotų sprendimų priėmimo procese;
- Profiliavimo rizika, kai DI gali daryti išvadas apie asmenis, vadovaudamasis numanomais modeliais ir tendencijomis;
- Žvalgybos institucijų atsakomybė už DI priimtus sprendimus;
- Proporcingumas ir pagrįstumas, siekiant užtikrinti, kad DI sprendimai nepažeistų žmogaus teisių ir laisvių apsaugos.

Be to, reikia atsižvelgti į daugialypius duomenų tvarkymo aspektus: žvalgybos informacija dažnai apima asmens duomenis, o asmens duomenys gali būti tvarkomi žvalgybos tikslais kartu su įslaptinta informacija. Nors žvalgybos informacija daugeliu atvejų apima ir asmens duomenis, jos teisėtas naudojimas grindžiamas kitu – nacionalinio saugumo interesu. Todėl teisės aktai ir teismų praktika padeda suderinti valstybės saugumo poreikius ir asmens teisę į privatumą. Dėl šios priežasties būtina plėtoti naujas kontrolės ir priežiūros strategijas, kurios atsižvelgtų į technologijų pažangą ir užtikrintų žmogaus teisių ir laisvių apsaugą net ir sparčiai besikeičiančioje žvalgybos aplinkoje.

Atsižvelgiant į šiuos iššūkius, žvalgybos kontrolierių įstaiga turės pritaikyti savo priežiūros metodus, įtraukti naujas technologines ekspertizės žinias ir stiprinti bendradarbiavimą su tarptautinėmis žmogaus teisių apsaugos institucijomis bei teisėkūros institucijomis, siekiant užtikrinti, kad žvalgybos veikla išliktų teisėta, pagrįsta ir proporcinga.

Asmens duomenys ar žvalgybos informacija?

⁹ Barocas, S., & Selbst, A. D. (2016). Big Data's Disparate Impact. California Law Review, 104(3), 671–732.

7.1. Asmenų teisės į gynybą užtikrinimo aspektai

Asmenų teisė į gynybą yra viena pagrindinių žmogaus teisių, užtikrinama tiek Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, tiek tarptautiniuose žmogaus teisių apsaugos dokumentuose. EŽTT bylose *Klass ir kiti prieš Vokietiją* bei *Big Brother Watch ir kiti prieš Jungtinę Karalystę* konstatavo, kad slaptos stebėjimo priemonės gali būti taikomos tik esant griežtai priežiūrai ir efektyviems teisių gynimo mechanizmomams. Tai reiškia, kad valstybės, vykdydamos žvalgybos veiklą, privalo užtikrinti ne tik nacionalinį saugumą, bet ir asmenų teisę į teisingą procesą bei efektyvias gynybos priemones.

Žvalgybos kontrolierių įstatymas įtvirtina žvalgybos kontrolieriaus instituciją, kurios pagrindinė funkcija – prižiūrėti žvalgybos institucijų veiklos teisėtumą ir atitiktį žmogaus teisių bei laisvių apsaugos reikalavimams. Šis įstatymas suteikia asmenims teisę kreiptis į žvalgybos kontrolierių su skundais dėl žvalgybos institucijų ar jų pareigūnų veiksmų ar sprendimų, kurie, jų manymu, pažeidžia jų teises ar laisves. Taip užtikrinama papildoma asmens teisių ir laisvių neteisminės gynybos priemonė, leidžianti asmenims savo pažeistas teises ginti ne tik teismuose, bet ir per specializuotą priežiūros instituciją.

Asmenys taip pat turi teisę kreiptis į administracinius teismus dėl viešojo administravimo subjektų priimtų sprendimų ar veiksmų teisėtumo. Administracinių bylų teisenos įstatymo 31 straipsnis reglamentuoja administracinių bylų teisingumą ir procesinių dokumentų pateikimo vietą. Kreipimasis į žvalgybos kontrolierių nepaaiškina galimybės kreiptis į teismą.

2024 m. Įstaiga gavo 10 skundų dėl galimo žvalgybos institucijų ir (ar) žvalgybos pareigūnų piktnaudžiavimo ar biurokratizmo viešojo administravimo srityje bei kitų galimai neteisėtų veiksmų, kuriais pažeistos žmogaus teisės ir laisvės, taip pat dėl asmens duomenų tvarkymo nacionalinio saugumo ar gynybos tikslais pažeidimų. Palyginus su 2023 m., kai buvo gauta 11 skundų, skaičius išliko stabilus.

Iš 2024 m. gautų 10 skundų, 9 buvo išnagrinėti, iš jų 8 pripažinti priklausantys žvalgybos kontrolieriaus kompetencijai. Įvertinus 8 skundus, 3 buvo atsisakyta nagrinėti, kadangi jie jau buvo nagrinėjami teismuose. Pvz., Įstaiga atsisakė nagrinėti skundus dėl leidimų laikinai gyventi Lietuvoje išdavimo, kadangi šie klausimai priklauso teismų kompetencijai.

7.2. Sandorių / investuotojų atitikties nacionalinio saugumo interesams vertinimas ir nuolatinės gyvenamosios vietos leidimo arba pabėgėlio statuso suteikimas

2024 m. buvo gauti keli skundai dėl Lietuvos institucijų priimtų administracinių sprendimų, kurie rėmėsi žvalgybos institucijų pateikta informacija. Skundai buvo susiję su šiomis dviem kategorijomis:

- **Nuolatinės gyvenamosios vietos leidimo arba pabėgėlio statuso suteikimas.** Sprendimas dėl leidimo nuolat gyventi Lietuvoje priimamas tik tuo atveju, jei užsienietis nekelia grėsmės nacionaliniam saugumui. Šią grėsmę vertina Valstybės saugumo departamentas ir kitos atsakingos institucijos. Neigiamas sprendimas gali būti skundžiamas tik teismui per 15 dienų. Dėl trumpo sprendimo apskundimo termino, skundas žvalgybos kontrolieriui tampa netikslingas, nes jis negalėtų būti išnagrinėtas laiku.
- **Sandorių / investuotojų atitikties nacionalinio saugumo interesams vertinimas.** Kai investuotojai ketina sudaryti svarbius nacionaliniam saugumui sandorius, jų veiklą vertina Nacionaliniam saugumui svarbių objektų apsaugos koordinavimo komisija. Jei ši komisija pateikia neigiamą išvadą, galutinį sprendimą priima Lietuvos Respublikos Vyriausybė, o jis gali būti skundžiamas administraciniam teismui per 30 dienų. Teismo sprendimas byloje šalims turi įstatymo galią, tuo tarpu žvalgybos kontrolierius, pabaigęs tyrimą, gali teikti žvalgybos institucijoms rekomendacijas. Tais atvejais, kai sprendimai Nacionaliniam saugumui svarbių objektų apsaugos koordinavimo komisijoje priimami remiantis žvalgybos institucijų pateikta informacija, dažnai asmenys neturi galimybės kreiptis į žvalgybos kontrolierių dėl savo teisių gynimo. Dėl trumpo šios komisijos sprendimų apskundimo termino, žvalgybos kontrolierius dažnai neturi galimybės atlikti išsamų tyrimą iki teismo nagrinėjimo pradžios.

Žmogaus teisės ir laisvės tokiose situacijose galėtų būti ginamos veiksmingiau, jei teismai pasinaudotų Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 60 straipsnio 1 dalyje numatyta galimybe pasitelkti žvalgybos kontrolierių, kaip specialiųjų žinių apie dokumentus, veiksmus ar kitus tyrimo objektus turintį ekspertą. Toks mechanizmas leistų įtraukti kontrolierių į teisminį procesą, išvengti kompetencijų konflikto, visa tai užtikrintų nepriklausomą žvalgybos institucijų veiklos vertinimą.

7.3. Asmenų skundai dėl kriminalinės žvalgybos veiklos

Pažymėtina, kad tiek 2023 m., tiek 2024 m. Įstaiga gavo skundų, susijusių su pareiškėjų atžvilgiu galimai neteisėtai ar nepagrįstai taikytomis kriminalinės žvalgybos informacijos rinkimo priemonėmis, tokiomis kaip sekimas. Taip pat buvo skundžiamasi dėl kriminalinės žvalgybos subjektų veiklos ribų peržengimo vykdant kriminalinės žvalgybos ir ikiteisminio tyrimo veiksmus. Be to, skunduose pateikti piktnaudžiavimo institucijoms suteiktomis teisėmis ar kiti žmogaus teisių bei laisvių apsaugos pažeidimo atvejai. 2024 m. Žvalgybos kontrolierių įstaiga gavo 2 skundus, susijusius su galimais kriminalinės žvalgybos subjektų teisėtumo ir žmogaus teisių bei laisvių apsaugos pažeidimo atvejais. 2023 m. gauti 3 tokie skundai.

Atsižvelgiant į tai, kad kriminalinės žvalgybos subjektų veiklos priežiūra nepriklauso žvalgybos kontrolierių kompetencijai, buvo priimti sprendimai atsisakyti nagrinėti tokius skundus. Dalis skundų perduota nagrinėti Generalinei prokuratūrai. Vertinant tokių skundų priimtinumą, tapo aišku, kad pareiškėjai neskiria žvalgybos ir kriminalinės žvalgybos veiklos.

7.3.1. Žvalgybos ir kriminalinės žvalgybos panašumai ir skirtumai

Kriminalinę žvalgybą Lietuvoje, be kriminalinės žvalgybos subjektų, vykdo ir žvalgybos institucijos, kurių veiklą reglamentuoja Žvalgybos įstatymas. Nepriklausomą žvalgybos institucijų veiklos teisėtumo priežiūrą ir atitiktį žmogaus teisių bei laisvių apsaugos reikalavimams atlieka tik žvalgybos kontrolieriai, kuriems nėra suteikti įstatyminiai įgaliojimai nepriklausomai tikrinti kriminalinės žvalgybos subjektų veiklos teisėtumo ir jų atitikties žmogaus teisių apsaugos standartams.

Prokurorai žvalgybos institucijų veiklos teisėtumo kontrolės neatlieka, tačiau Kriminalinės žvalgybos įstatymo nustatyta tvarka kontroliuoja tik kriminalinės žvalgybos veiksmų teisėtumą, sankcionuodami tam tikrus kriminalinės žvalgybos veiksmus arba kreipdamiesi į teismą dėl kriminalinės žvalgybos veiksmų sankcionavimo.

Žvalgyba ir kriminalinė žvalgyba turi tam tikrų panašumų, nes abiem būdinga veikla yra informacijos rinkimas, analizė ir panaudojimas, siekiant apsaugoti valstybę ar visuomenę. Atkreiptinas dėmesys, kad jos taip pat turi esminių skirtumų, kurie kyla iš jų veiklos tikslų, pobūdžio ir teisinio reguliavimo.

1 lentelė. Žvalgybos ir kriminalinės žvalgybos panašumai ir skirtumai

	Žvalgyba	Kriminalinė žvalgyba	Panašumai / skirtumai
Tikslas	Nacionalinio saugumo užtikrinimas, informacijos apie išorines grėsmes rinkimas.	Nusikalstamų veikų prevencija, tyrimas ir kontrolė.	Siekia užkirsti kelią pavojams ir grėsmėms – žvalgyba orientuota į valstybės saugumo užtikrinimą, o kriminalinė žvalgyba – į kovą su nusikalstamumu.
Objektas	Užsienio valstybės, organizacijos, asmenys, keliantys grėsmę valstybės saugumui.	Nusikalstamos grupuotės, pavieniai nusikaltėliai.	Renka informaciją apie grėsmes.
Teisinis reguliavimas	Atskaitingos aukščiausios šalies institucijoms, karinės žvalgybos institucija – krašto apsaugos ministrui.	Atskaitingos ir pavaldžios vidaus reikalų ir kitoms ministerijoms.	Veikia slapta, siekdamas apsaugoti informacijos šaltinius ir metodus.
Metodai	Žvalgybos veiklos metodų taikymas orientuotas į išorės ir vidaus grėsmes nacionaliniam saugumui.	Kriminalinės žvalgybos būdų taikymas orientuotas į kovą su nusikalstamumu.	Naudoja įvairius metodus informacijai rinkti, įskaitant stebėjimą, sekimą, agentų verbavimą ir duomenų analizę.
Teisiniai apribojimai	Veikla griežtai reglamentuota įstatymais.	Veikla griežtai reglamentuota įstatymais.	Veikia pagal nustatytą teisinį reguliavimą.
Rezultatų naudojimas	Informacija naudojama sprendimų priėmimui nacionalinio saugumo srityje.	Informacija naudojama baudžiamajame procese.	Informacija naudojama vykdant įstatymų nustatytas funkcijas.
Technologijų naudojimas	Naudoja įvairias modernias stebėjimo, duomenų rinkimo, apdorojimo, analizės, šifravimo, dirbtinio intelekto technologijas.	Naudoja įvairias modernias stebėjimo, duomenų rinkimo, apdorojimo, analizės, dirbtinio intelekto technologijas.	Taiko technologijas informacijos rinkimui ir analizei.

Ši analizė parodo, kad nors žvalgyba ir kriminalinė žvalgyba turi bendrą bruožą, jų veiklos pobūdis, teisinis reguliavimas ir tikslai iš esmės skiriasi. Siekiant didesnio aiškumo ir efektyvesnės priežiūros, svarbu užtikrinti aiškų teisinį atskyrimą tarp šių dviejų sričių bei stiprinti jų priežiūros mechanizmus.

7.3.2. Kriminalinės žvalgybos veiklos reglamentavimas, kai ją vykdo žvalgybos institucijos

Vadovaujantis Žvalgybos kontrolierių įstatymu, žvalgybos kontrolieriai vykdo nuolatinę žvalgybos institucijų veiklos – žvalgybos, kontržvalgybos ir vidaus administravimo teisėtumo priežiūrą, apimančią žvalgybos institucijų, žvalgybos pareigūnų veiksmus ir jų priimtus sprendimus. Lietuvos žvalgybos institucijos, nors ir netapdamos kriminalinės žvalgybos subjektais, turi teisę naudotis Kriminalinės žvalgybos įstatymo suteiktomis galimybėmis, kai jos atlieka kriminalinės žvalgybos tyrimus. Pagal Kriminalinės žvalgybos įstatymo 8 straipsnio 2 dalį, Lietuvos žvalgybos institucijos (VSD ir AOTD) gali vykdyti kriminalinės žvalgybos tyrimus tik esant duomenų apie tam tikras nusikalstamas veikas, nurodytas Baudžiamajame kodekse.

Žvalgybos kontrolierius, vykdydamas veiklą, nustatė žvalgybos institucijų veiklos išorinės kontrolės reglamentavimo spragą tuo atveju, kai žvalgybos institucijos atlieka kriminalinės žvalgybos veiksmus pagal Kriminalinės žvalgybos įstatymą.

Kriminalinės žvalgybos subjektų veiklą, įskaitant žvalgybos institucijas, kai jos vykdo kriminalinės žvalgybos tyrimus, koordinuoja ir kontroliuoja prokurorai. Jų funkcijos apima motyvuotų teikimų dėl tam tikrų veiksmų sankcionavimo teismui rengimą ir tam tikrų veiksmų, priskirtų prokurorų kompetencijai, sankcionavimą. Kriminalinės žvalgybos veiksmai – agentūrinė veikla, sekimas iki 3 dienų ar slaptoji operacija, sankcionuojami pačių žvalgybos institucijų, o šių veiksmų kontrolę vykdo tik žvalgybos institucijos. Dauguma kriminalinės žvalgybos veiksmų yra sankcionuojami vadovaujantis žvalgybos institucijų nustatyta tvarka (tik 3 veiksmai yra sankcionuojami prokurorų, 8 – teismų).

Nors prokuratūra prižiūri kriminalinės žvalgybos veiklos teisėtumą, ji neturi prieigos prie visų duomenų. Kriminalinės žvalgybos įstatymo 22 straipsnio 2 dalis numato, jog prokurorai gali reikalauti informacijos, tačiau slapųjų dalyvių tapatybė gali būti pateikiama tik generaliniam prokurorui ar jo įgaliotam pareigūnui, gavus institucijos vadovo sutikimą.

Žvalgybos įstatyme, Kriminalinės žvalgybos įstatyme, Žvalgybos kontrolierių įstatyme nėra reglamentuojama žvalgybos institucijų vykdoma kriminalinės žvalgybos veiklos nepriklausoma išorinė priežiūra. Dėl šios spragos žvalgybos kontrolieriai negali tinkamai įgyvendinti savo funkcijų – vykdyti nuolatinę žvalgybos institucijų veiklos teisėtumo priežiūrą.

Prokuratūros ir Žvalgybos kontrolierių atsakomybės kriminalinės žvalgybos veiklos teisėtumo priežiūroje

Keitimasis informacija apie vykdomus veiklos teisėtumo priežiūros veiksmus ir gaunamus skundus

Atsižvelgiant į tai, siūlytina tobulinti teisinį reglamentavimą, siekiant užtikrinti aiškesnę kriminalinės žvalgybos veiksmų, kai juos atlieka žvalgybos institucijos, kontrolę. Tai padėtų išvengti teisinės painiavos bei būtų užtikrinta efektyvesnė žmogaus teisių ir laisvių apsauga.

Atsižvelgiant į Lietuvos teisės mokslo tyrimus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kaip kasacinės instancijos praktiką, Lietuvoje kriminalinės žvalgybos ir žmogaus teisių bei laisvių apsaugos santykis išlieka viena iš problematiškų sričių. Ekspertų teigimu, Lietuvos nacionalinis reglamentavimas šioje srityje negali būti laikomas atitinkančiu Europos Žmogaus Teisių Teismo reikalavimus visais aspektais¹⁰.

¹⁰ Markevičius, E. (2021). Efektyvi teisės į privatų gyvenimą apsauga taikant kriminalinės žvalgybos priemones. Teisės apžvalga, 1(23), 46–63. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/96834>

Gutauskas, A. (2023). Kriminalinės žvalgybos įstatyme įtvirtintų priemonių taikymas ir žmogaus teisių apsauga šiuolaikiniame moderniajame gyvenime. Vilniaus universitetas. Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/open-series/article/view/29798/28843>
California Law Review, 104(3), 671–732.

LIETUVOS RESPUBLIKOS
ŽVALGYBOS KONTROLIERIŲ ĮSTAIGA

VEIKLOS ATASKAITA 2024

1.

Žvalgybos kontrolierių įstaigos paskirtis ir funkcijos

Lietuvos Respublikos žvalgybos kontrolierių įstaiga (toliau – Įstaiga) yra Lietuvos Respublikos Seimui (toliau – Seimas) atskaitinga valstybės biudžetinė įstaiga, kuri užtikrina Lietuvos Respublikos žvalgybos kontrolierių (toliau – žvalgybos kontrolierių) darbą ir padeda atlikti žvalgybos institucijų veiklos patikrinimus, tyrimus, nagrinėti pareiškėjų skundus ir žvalgybos pareigūnų pranešimus, rengti metodines rekomendacijas bei teikti konsultacijas. Įstaigos savininkė yra valstybė. Įstaigos savininko teises ir pareigas įgyvendina Lietuvos Respublikos Vyriausybė.

2023–2025 metų Įstaigos prioritetinės veiklos kryptys buvo orientuotos į tam tikras žvalgybos veiklos sritis, kurios išryškėjo analizuojant ir vertinant gautuose asmenų skunduose ir pranešimuose įvardijamas problemas. Taip pat atsižvelgta į visuomenės keliamas, žvalgybos veikloje svarbias žmogaus teisių ir laisvių apsaugos problemas, kurios pastaraisiais metais ne kartą minėtos žiniasklaidoje, socialiniuose tinkluose ir kituose šaltiniuose.

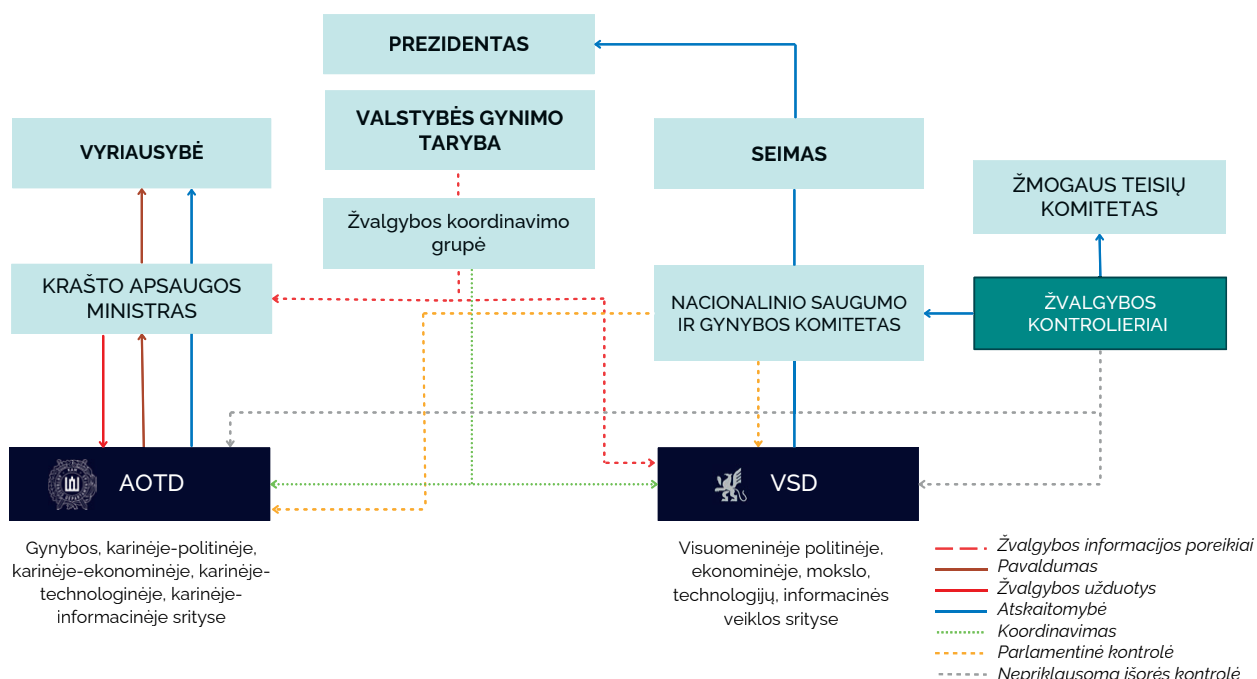
Pagrindinis dėmesys planuojant Įstaigos veiklą buvo skiriamas žmogaus teisių ir laisvių apsaugos stiprinimui žvalgybos institucijose, taip pat žvalgybos kontrolierių atliekamų patikrinimų, tyrimų atlikimui bei gautų skundų nagrinėjimui. Buvo planuojama žvalgybos institucijose vykdyti nacionalinio saugumo ir gynybos tikslais tvarkomų asmens duomenų apsaugos ir teisėtumo kontrolę.

Vienas iš svarbių Įstaigos veiklos prioritetų – metodinių rekomendacijų ir konsultacijų žmogaus teisių ir laisvių apsaugos srityje teikimas žvalgybos institucijoms, su žvalgybos veiklos sritimi susijusių teisės aktų tobulinimo inicijavimas. Taip pat daug dėmesio skirta informacijos sklaidai apie žmogaus teisių ir laisvių apsaugą žvalgybos institucijose ir apie pačios Įstaigos veiklą.

Ateinančiais metais Įstaiga planuoja įgyvendinti šias 2025–2027 metų strateginiame veiklos plane numatytas priemones:

- 1. Žvalgybos institucijų veiklos teisėtumo ir žmogaus teisių apsaugos priežiūra.** Vykdam žvalgybos institucijų veiklos teisėtumo stebėseną, bus siekiama įvertinti, kaip ši veikla atitinka nacionalinėje ir tarptautinėje teisėje numatytus žmogaus teisių ir laisvių apsaugos standartus. Siekiant išvengti galimos žmogaus teisių ir laisvių pažeidimo rizikos, ypatingą dėmesį planuojama skirti prevencijai. Šiuo tikslu planuojama atlikti patikrinimus, analizuoti situaciją ir laiku pastebėti galimas problemas, taip pat įvertinti, ar jos susijusios su asmenų skunduose ir pranešimuose iškeltais klausimais.
- 2. Pažeidimų prevencija ir gerosios praktikos tobulinimas.** Siekiant išvengti galimų pažeidimų žvalgybos institucijų veikloje, užtikrinti teisėtumo, pagrįstumo ir proporcingumo principų taikymą, žvalgybos institucijų darbuotojams bus organizuojami mokymai, rengiamos ir teikiamos metodinės rekomendacijos. Taip pat žvalgybos institucijoms bus teikiamos konsultacijos dėl jų veiklos tobulinimo bei gerosios praktikos diegimo, siūlymai dėl teisės aktų pakeitimų, jei to prireiktų, inicijavimo.

ŽVALGYBOS INSTITUCIJŲ VEIKLOS KOORDINAVIMAS IR KONTROLĖ

3. Veiklos priežiūros stiprinimas. Bus tobulinami einamosios priežiūros metodai, kuriais siekiama užtikrinti, kad žvalgybos institucijos veiklą vykdytų laikantis teisės aktų reikalavimų ir žmogaus teisių bei laisvių apsaugos standartų. Ypatingą dėmesį planuojama skirti asmens duomenų tvarkymo teisėtumo kontrolei, kai duomenys yra naudojami nacionalinio saugumo ir gynybos tikslais. Numatyta parengti naujas priemones ir standartus, skirtus tokių duomenų tvarkymo praktikai žvalgybos institucijose formuoti.

4. Informacijos sklaida ir visuomenės informavimas. Siekiant gerinti visuomenės žinojimą apie žmogaus teisių ir laisvių apsaugą žvalgybos veikloje ir žvalgybos institucijų veiklos teisėtumo priežiūrą, Įstaiga savo veiklą planuoja viešinti įvairiomis formomis, tokiomis kaip spaudos konferencijos, vieši renginiai bei tyrimų pristatymai. Taip pat planuojama platinti informaciją apie Įstaigos veiklą visuomenės informavimo priemonėse. Ši priemonė prisidės stiprinant visuomenės informuotumą apie Įstaigos veiklą ir žvalgybos institucijų veiklos paaiškinamumą.

5. Tarptautinio bendradarbiavimo stiprinimas. Svarbi Įstaigos veiklos kryptis – tarptautinio bendradarbiavimo palaikymas ir plėtra. Bendradarbiaujant su NATO ir Europos Sąjungos šalių žvalgybos priežiūros institucijomis bus siekiama perimti užsienio šalių gerąją praktiką ir patirtį žvalgybos institucijų veiklos priežiūros srityje. Planuojama dalyvauti Europos žvalgybos priežiūros institucijų tinklo metinėje konferencijoje, dvišaliuose susitikimuose bei kitose tarptautinėse iniciatyvose. Šia veiklos priemone bus stiprinamas Lietuvos indėlis į tarptautinę žmogaus teisių ir laisvių apsaugą.

Ši veikla leis Įstaigai efektyviau prisidėti prie Lietuvos nacionalinio saugumo ir žmogaus teisių apsaugos stiprinimo ir užtikrins, kad žvalgybos institucijos veiklą vadovaujantis teisėtumo, pagrįstumo, proporcingumo principais ir laikydamosi žmogaus teisių bei laisvių apsaugos standartų.

2.

Žvalgybos institucijų veiklos teisėtumo priežiūra

Vykdant žvalgybos institucijų veiklos teisėtumo priežiūrą, 2024 m. buvo atlikti **3 patikrinimai**, išnagrinėta **9 asmenų skundai**, atlikti **2 tyrimai**, tęsiamas **1 skundo tyrimas**.

PATIKRINIMAI

Vykdant žvalgybos institucijų veiklos teisėtumo priežiūrą, 2024 m. buvo atlikti 3 patikrinimai.

2.1. Patikrinimai

2024 m. buvo atliktas Antrojo operatyvinių tarnybų departamento prie Krašto apsaugos ministerijos (toliau – AOTD) ir Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento (toliau – VSD) vidaus kontrolės sistemų organizavimo efektyvumo (veiklos teisėtumo aspektu) patikrinimas. Patikrinimo rezultatai parodė, kad abi žvalgybos institucijos turi veikiančias vidaus kontrolės sistemas.

Antras patikrinimas atliktas siekiant įvertinti žvalgybos institucijų veiklos teisėtumą bei žmogaus teisių ir laisvių apsaugą Respublikos Prezidento, Europos Parlamento ir Seimo rinkimų kampanijų metu. Patikrinimo metu aiškintasi, ar žvalgybos institucijose yra nustatyti teisiniai pagrindai, kuriais vadovaujantis jos priima sprendimus dėl žvalgybos informacijos rinkimo ir vertinimo rinkimų kampanijų metu. Analizuota, kokia tvarka žvalgybos institucijose vadovujamasi renkant ir vertinant informaciją apie pretendentes, kandidatus bei jų aplinką (rėmėjus, komandų narius ir kitus susijusius asmenis). Taip pat aiškintasi, kokie asmens duomenys buvo renkami ir vertinami, kokia informacija tvarkoma šiame procese bei kokiais būdais (metodais) ji buvo renkama. Be to, vertinta, kam, kokia forma, kokia apimtimi ir kieno sprendimu tokia žvalgybos institucijų informacija buvo teikiama, kokia jos saugojimo trukmė, kokiais pagrindais ir kieno sprendimu surinkta informacija yra saugoma ir naikinama.

Trečias patikrinimas buvo atliktas siekiant įvertinti žvalgybos informacijos teikimą nacionalinį saugumą užtikrinančioms institucijoms, ar žvalgybos informacijos teikimas išpildo šių institucijų lūkesčius ir atitinka Lietuvos Respublikos žvalgybos įstatyme (toliau – Žvalgybos įstatymas) nustatytus specialiuosius žvalgybos institucijų veiklos savalaikiškumo, objektyvumo ir aiškumo principus. Patikrinimo metu buvo vertinta, ar žvalgybos informacijos 2023–2024 m. buvusi informacijos teikimo tvarka padeda sprendimų priėmėjams turėti situacijos apie rizikos veiksnius, pavojus ir grėsmės nacionaliniam saugumui supratimą sprendimų priėmimo procese. Taip pat patikrinimo metu aiškintasi, koku teisiniu pagrindu priimami sprendimai dėl žvalgybos informacijos teikimo nacionalinį saugumą užtikrinančioms institucijoms, jos teikimo tvarka ir kaip užtikrinama, kad ji atitiktų savalaikiškumo, objektyvumo ir aiškumo principus. Tuo tikslu analizuota, kokios yra žvalgybos produktų rūšys, kokia konkreči žvalgybos informacija bei kokioms nacionalinio saugumo institucijoms ji perduodama, koku dažnumu ir kokiems adresatams (gavėjams) ji skirta.

Be to, buvo nagrinėjama, kokiais būdais, formomis ir kokios apimties žvalgybos informacija yra pateikiama, ar iš jos gavėjų gaunamas grįžtamasis ryšys dėl informacijos savalaikiškumo, objektyvumo, aiškumo bei reikšmingumo priimant sprendimus, vertinant rizikos veiksnius, pavojus ir grėsmes nacionaliniam saugumui. Jei toks grįžtamasis ryšys iš institucijų gaunamas, siekta nustatyti, ar (kaip) jis įtraukiamas į žvalgybos institucijų veiklą. Žvalgybos kontrolierius nenustatė pagrindo pradėti tyrimų dėl atliktų patikrinimų dalyko.

Atlikus žvalgybos institucijų vidaus teisės aktų atitikties teisės aktams vertinimą atskirose veiklos srityse, buvo nustatyti tam tikri trūkumai, kurie, atsižvelgiant į žvalgybos kontrolieriaus pateiktas rekomendacijas, žvalgybos institucijose yra sėkmingai šalinami. Be to, siekiant žvalgybos institucijų veiklos tobulinimo buvo teikiamos konsultacijos, mokymai, metodinės rekomendacijos ir pasiūlymai.

2025 m. planuojama atlikti **du patikrinimus**, kurių metu dėmesys bus skiriamas žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos stiprinimui, t. y.:

- vertinama, kaip žvalgybos institucijų veikloje laikomasi Žvalgybos įstatyme nustatyto žvalgybos institucijų veiklos teisėtumo principo tuo atveju, kai sankcionuojami (suteikiami leidimai) žvalgybos veiksmai ir šių veiksmų atitiktis žmogaus teisių ir laisvių apsaugos standartams;
- tikrinama, ar (kaip) žvalgybos institucijos įgyvendino 2024 m. atlikto patikrinimo dėl žvalgybos institucijų vidaus kontrolės organizavimo pateiktas rekomendacijas.

Siekiant išvengti galimų pažeidimų žvalgybos institucijų veikloje, susijusių su teisėtumo, pagrįstumo ir proporcingumo principų taikymu, Įstaiga planuoja tęsti pre-

vencinę veiklą, žvalgybos institucijoms teikti mokymus ir organizuoti konsultacijas, taip pat teikti rekomendacijas.

Svarbi Įstaigos veiklos dalis ir toliau bus skiriama žvalgybos institucijų veiklos kontrolei stiprinti. Planuojama ypatingą dėmesį skirti nacionalinio saugumo ir gynybos tikslais naudojamų asmens duomenų tvarkymo sričiai, jos teisėtumo vertinimui. Bus plečiama informacijos apie žmogaus teisių ir laisvių apsaugą žvalgybos institucijose sklaida.

2.2. Asmenų skundų nagrinėjimas

2024 m. Įstaiga gavo **10 skundų** (2023 m. – 11 skundų) dėl galimo žvalgybos institucijų ir (ar) žvalgybos pareigūnų piktnaudžiavimo ar biurokratizmo viešojo administravimo srityje, bei dėl kitokių žvalgybos institucijų ir (ar) žvalgybos pareigūnų galimai neteisėtų veiksmų, kuriais pažeistos žmogaus teisės ir laisvės, padaryti asmens duomenų, tvarkomų nacionalinio saugumo ar gynybos tikslais, tvarkymo pažeidimai.

Pareiškėjai skunduose prašė apginti galimai jų pažeistas teises ir laisves bei užtikrinti asmens duomenų tvarkymo reikalavimų laikymąsi.

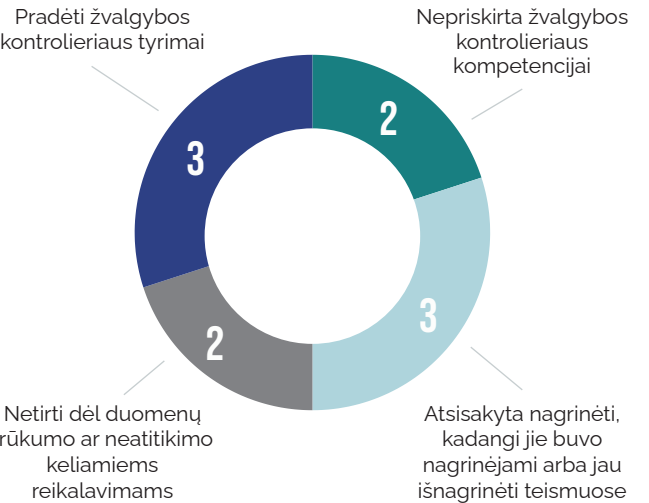
Iš 2024 m. gautų 10-ies skundų, 9 jau yra išnagrinėti. Dėl 8 skundų buvo priimtas sprendimas, kad jie priskirtini žvalgybos kontrolieriaus kompetencijai. Juos įvertinus, nuspręsta **atsisakyti nagrinėti 3 skundus**, kadangi jie buvo nagrinėjami arba jau išnagrinėti teismuose (1 – dėl įmonės neatitikties nacionalinio saugumo interesams, 2 – dėl užsieniečių keliamos grėsmės valstybės saugumui). **2 skundai netirti** dėl duomenų trūkumo ar neatitikimo keliamiems reikalavimams.

Dėl **3 skundų** buvo atliekami žvalgybos kontrolieriaus **tyrimai**. Vienas **skundas nutrauktas** pareiškėjui jį atsiėmus, antrame tyrime teisėtumo **pažeidimų nenustatyta, o trečiasis tyrimas dar yra tęsiamas**. Pastarajame tyrime yra laukiama Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimo dėl žvalgybos institucijos atsakymo pateikti žvalgybos kontrolieriui informaciją, kuri būtina tyrimui užbaigti ir sprendimui priimti.

2023 – 2024 m. Lietuvos Respublikos generalinei prokuratūrai persiųsti 4 skundai dėl pareiškėjų slapto sekimo, galimo žmogaus teisių ir laisvių pažeidimo taikant kriminalinės žvalgybos veiksmus, galimo kriminalinės žvalgybos subjekto piktnaudžiavimo ir nustatytų veiklos ribų peržengimo ir galimai neteisėtų ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnų ir prokurorų priimtų sprendimų.

SKUNDAI

Ištaigoje 2024 metais buvo gauta 10 pareiškėjų skundų, iš kurių 9 buvo išnagrinėti.

Dėl 3 gautų skundų buvo pradėti žvalgybos kontrolieriaus tyrimai.

Iš 2024 m. gautų skundų – 2 skundai nepriskirtini žvalgybos kontrolieriaus kompetencijai. Vienas iš jų, dėl galimo pažeidimo taikant kriminalinės žvalgybos veiksmus, persiūstas Lietuvos Respublikos generalinei prokuratūrai, o antras, susijęs su prokuratūros ir ikiteisminio tyrimo įstaigos priimtais sprendimais, taip pat nenagrinėtas.

Skundai dėl galimai neteisėtų kriminalinės žvalgybos veiksmų buvo gauti 2023 m. ir 2024 m. Šiuose skunduose asmenys teikė informaciją apie galimą nepagrįstą sekimą, kriminalinės žvalgybos subjektų nustatytų veiklos ribų peržengimą ar piktnaudžiavimą suteiktomis teisėmis, apie galimą žmogaus teisių ir laisvių apsaugos standartų pažeidimą.

Žvalgybos institucijų vykdoma žvalgyba/kontržvalgyba – žvalgybos įstatymu įgaliotų institucijų veikla, apimanti informacijos apie vidaus ir išorės rizikos veiksnius, pavojus ir grėsmes Lietuvos Respublikos nacionaliniam saugumui ir valstybės interesams rinkimą, apdorojimą, vertinimą ir šios informacijos pateikimą nacionalinį saugumą užtikrinančioms institucijoms. Kontržvalgyba siekiama šiuos rizikos veiksnius, pavojus ir grėsmes šalinti.

Pareiškėjai dažnai neskyrė žvalgybos ir kriminalinės žvalgybos sąvokų, todėl jiems trūko aiškumo dėl skundų pateikimo tvarkos ir juos nagrinėjančių subjektų. Žvalgybos kontrolierius neturi įgaliojimų vykdyti kriminalinės žvalgybos subjektų veiklos priežiūros, todėl tokie skundai buvo persiunčiami Generalinei prokuratūrai. Kriminalinės žvalgybos subjektų veiką prižiūri prokurorai, patys kriminalinės žvalgybos subjektai, vykdydami veiklos vidaus kontrolę, bei Seimo kriminalinės žvalgybos parlamentinės kontrolės komisija. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad būtina aiškesnė komunikacija, kaip visuomenei suteikti daugiau informacijos ir žinių dėl pažeistų žmogaus teisių ir laisvių gynimo, kokie yra žvalgybos ir kriminalinės žvalgybos veiklos skirtumai.

1 lentelė. 2024 m. gautų skundų statistiniai duomenys

Žvalgybos kontrolieriaus kompetencija	Skundų skaičius	Atsisakyta nagrinėti	Persiūsta kitoms institucijoms	Atlikti/atliekami tyrimai	Pastabos
Priklauso kompetencijai	8	5	-	3	3 skundai nagrinėjami teismuose 2 netirti dėl duomenų trūkumo
Nepriklauso kompetencijai	2	2	1	-	1 persiūstas Generalinei prokuratūrai
Viso	10	7	1	3	-

Lietuvoje žvalgybos ir kontržvalgybos funkcijas atlieka dvi institucijos – VSD ir AOTD. Tuo tarpu kriminalinę žvalgybą vykdo šios institucijos:

- **Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba** prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (FNTT),
- **Lietuvos kalėjimų tarnyba** (LKT),
- **Lietuvos Respublikos vadovybės apsaugos tarnyba** (VAT),
- **Muitinės departamentas** prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (MD),
- **Policijos departamentas** prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (PD),
- **Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba** (STT),
- **Valstybės sienos apsaugos tarnyba** prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (VSAT).

Tam tikrais atvejais kriminalinę žvalgybą gali vykdyti ir žvalgybos institucijos¹ (VSD ir AOTD), kai kriminalinės žvalgybos tyrimas atliekamas Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatyme nustatytais pagrindais ir tvarka.

Pareikšėjai skunduose dėl galimo žvalgybos institucijų piktnaudžiavimo ar biurokratizmo viešojo administravimo srityje bei kitų galimai neteisėtų veiksmų, pažeidžiančių žmogaus teises ir laisves, ginčijo žvalgybos institucijų informacija paremtus valstybės institucijų sprendimus dėl jiems galimai nepagrįstai taikytų Lietuvos Respublikos įstatyme „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ (toliau – UTPJ) ir Lietuvos Respublikos nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbių objektų apsaugos įstatyme nustatytą ribojimą.

Tokie ginčai dažnai persikeldavo į teismus. Dažniausiai teismui buvo skundžiami galimai neteisėti VSD veiksmai arba ši institucija būdavo įtraukta į teismo procesą kaip trečiasis suinteresuotas asmuo.

Per 2023 - 2024-uosius metus gauti 4 skundai dėl įmonės neatitikties nacionalinio saugumo interesams, užsieniečio pripažinimo grėsme Lietuvos nacionaliniam saugumui ir jo išsiuntimo iš šalies, prieglobsčio Lietuvos Respublikoje prašytojo galimo teisių ir laisvių pažeidimo ir priimto sprendimo panaikinti užsieniečiui pabėgėlio statusą Lietuvoje.

3. Teisėkūra

Atlikdamas žvalgybos institucijų veiklos teisėtumo priežiūrą ir vertindamas jų atitiktį žmogaus teisių bei laisvių apsaugos standartams, žvalgybos kontrolierius nustatė būtinybę tobulinti žvalgybos institucijų veiklą ir žmogaus teisių bei laisvių apsaugą reglamentuojančius teisės aktus. Šiuo tikslu Įstaiga parengė ir Seimui pateikė teisėkūros pasiūlymus², kuriuose numatyta tikslinti žvalgybos kontrolierių veiklos teisinį reglamentavimą ir užtikrinti teisinį įstatymų nuostatų taikymo praktikoje aiškumą.

Lietuvos Respublikos žvalgybos kontrolierių įstatyme (toliau – Žvalgybos kontrolierių įstatymas) ir Žvalgybos įstatyme siūloma aiškiau apibrėžti vartojamus terminus, patikslinti kitas nuostatas, susijusias su žvalgybos institucijų veiklos priežiūros stiprinimu, kad būtų išvengta skirtingo įstatymų nuostatų taikymo praktikoje. Tikslinga aiškiau apibrėžti žvalgybos kontrolieriaus įgaliojimus ir funkcijas siekiant įstatymų leidėjų lūkesčių, įvardintų steigiant šią instituciją, išpildymo. Taip būtų sudarytos sąlygos veiksmingesniam žmogaus teisių ir laisvių apsaugos standartų įgyvendinimui, užtikrinta efektyvesnė piliečių teisių apsauga nuo galimo nepagrįsto ar savavališko kišimosi į asmens laisves, o žvalgybos veikla būtų vykdoma teisėtai, pagrįstai ir proporcingai. Teikiami pasiūlymai atitinka Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktiką, kurioje pabrėžiama žvalgybos ombudsmeno veiklos nepriklausomumo svarbą³.

2024 m. buvo parengti ir priimti **43** Įstaigos veiklą reglamentuojantys **vidaus teisės aktai** strateginio planavimo, žmogiškųjų išteklių valdymo, vidaus kontrolės, darbo apmokėjimo, įslaptintos informacijos apsaugos, viešųjų pirkimų, finansų ir turto priežiūros, Įstaigos struktūros nustatymo, informacinių technologijų ir duomenų apsaugos srityse.

2024 m. patvirtintos Įstaigos vykdomų patikrinimų ir tyrimų atlikimo taisyklės, numatančios Įstaigos atliekamų skundų ir pranešimų nagrinėjimo bei patikrinimų ir tyrimų atlikimo pagrindus, tvarką, trukmę ir šio proceso rezultatų įforminimą.

² Dėl Lietuvos Respublikos žvalgybos kontrolierių įstatymo 2, 5, 11, 12, 19, 25 ir 26 straipsnių pakeitimo, Lietuvos Respublikos žvalgybos įstatymo 2, 13 ir 20 straipsnių pakeitimo bei Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymo 21 ir 22 straipsnių pakeitimo.

³ EŽTT bylose *Roman Zakharov prieš Rusiją bei Pietrzak, Bychawska-Siniarska ir kiti prieš Lenkiją*, EŽTT konstatavo, kad žvalgybos ombudsmenas privalo būti nepriklausomas ir turėti teisę vertinti žvalgybos veiksmų pagrįstumą bei proporcingumą. Tą patį principą teismas pakartojo byloje *Szabó ir Vissy prieš Vengriją*, kur pažymėjo, kad ombudsmenui turi būti suteiktos pakankamos galios vykdyti efektyvią ir tęstinę žvalgybos institucijų priežiūrą. Be to, byloje *Weber ir Saravia prieš Vokietiją* EŽTT išskyrė, kad žvalgybos kontrolieriai gali nustatyti neteisėtus žvalgybos veiksmus tik tuomet, kai jiems suteikiamos realios galimybės vertinti institucijų veiklos teisėtumą.

¹ Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymo 8 straipsnio 2 dalies nuostata.

Žvalgybos kontrolierių įstaiga, plėtodama ryšius su visuomene, 2024 m. aktualią informaciją apie Žvalgybos kontrolieriaus susitikimus ir dalyvavimą renginiuose teikė oficialioje Įstaigos internetinėje svetainėje <https://www.zki.lt>, Įstaigos administruojamuose socialiniuose tinkluose bei teikdama komentarus žiniasklaidos priemonėms.

2024 metais Lietuvos žiniasklaida skyrė dėmesio Lietuvos Respublikos žvalgybos kontrolierių įstaigos ir Žvalgybos kontrolieriaus veiklai. Daugiausia dėmesio skirta:

- Pristatytam pirmajam metiniam žvalgybos institucijų veiklos teisėtumo ir atitikties žmogaus teisių ir laisvių apsaugos reikalavimams vertinimui bei Įstaigos veiklos ataskaitai;
- Seimo Laikinosios tyrimo komisijos dėl galimo kišimosi į 2019 m. Prezidento rinkimų procesą, pranešėjų teisių pažeidimų, galimos neteisėtos įtakos įvedant sankcijas Baltarusijos Respublikai parlamentiniam tyrimui atlikti prašymu Žvalgybos kontrolieriaus atliktam šiame prašyme nurodytų faktinių aplinkybių patikrinimui;
- Žvalgybos kontrolieriaus pradėtam patikrinimui dėl žvalgybos institucijų veiksmų teisėtumo bei žmogaus teisių apsaugos Lietuvos Prezidento, Europos Parlamento ir Seimo rinkimų kampanijų metu.

2024 m. Įstaiga dalyvavo įvairiuose renginiuose, skirtuose žmogaus teisių klausimams aptarti, stiprino tarpinstitucinį dialogą su kitomis valstybės institucijomis. Aptariant žvalgybos veiklos priežiūros ir atitikties teisės aktų reikalavimams klausimus, buvo siekiama vieningo institucinio supratimo, kaip ateityje būtų galima tobulinti teisės aktų nuostatas dėl žvalgybos institucijų veiklos teisėtumo, pagrįstumo ir proporcingumo bei žmogaus teisių ir laisvių apsaugos.

2024 m. žvalgybos kontrolierius bei kiti Įstaigos atstovai susitiko su Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto, Žmogaus teisių komiteto nariais bei Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjais. Šių susitikimų metu buvo aptarti žvalgybos institucijų priežiūros klausimai, susiję su žvalgybos institucijų veiklos atitikties teisės aktų reikalavimams bei žmogaus teisių ir laisvių apsaugos standartams problematika.

Įstaigos atstovai bendradarbiavo su Lietuvos Respublikos Prezidentūra, Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija, Seimo kontrolierių įstaiga, Valstybine duomenų apsaugos inspekcija, Generaline prokuratūra bei Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarijos Nacionaliniu krizių valdymo centru. Šių susitikimų metu buvo aptartamos aktualios temos, stiprinamas tarpusavio supratimas ir bendradarbiavimas bei teikiamos konsultacijos žvalgybos kontrolierių kompetencijai priskirtais klausimais.

5.1. Susitikimai su teismų atstovais

2023 - 2024 m. buvo surengti žvalgybos kontrolieriaus susitikimai su Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių ir Panevėžio apygardų teismų pirmininkais bei žvalgybos institucijų teikimus sankcionuojančiais teisėjais. Taip pat vyko susitikimai su Apeliacinio teismo pirmininku, Vyriausiojo administracinio teismo pirmininku bei Teismų administracijos vadovu.

Šiuose susitikimuose buvo aptariamas žvalgybos veiklos priežiūros efektyvumas, siekiant žvalgybos institucijų veiklos teisėtumo, pagrįstumo ir proporcingumo. Diskusijų metu pažymėta būtinybė stiprinti žvalgybos institucijų teisminę priežiūrą užtikrinant teisėtą, pagrįstą ir proporcingą žvalgybos priemonių taikymą. Susitikimuose taip pat dalyvavo Įstaigos patarėjai.

5.2. Informacijos teikimas Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos Kovos su terorizmu komitetui

Įstaiga parengė ir pateikė Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos Kovos su terorizmu komitetui informaciją apie savo funkcijas ir įgaliojimus vykdant nepriklausomą žvalgybos institucijų veiklos teisėtumo bei žmogaus teisių ir laisvių apsaugos reikalavimų priežiūrą. Ši informacija buvo pateikta įgyvendinant šio komiteto rekomendacijas dėl Lietuvos veiksmų, kuriais būtų užtikrinama, kad Įstaiga turėtų pakankamai išteklių ir įgaliojimų priimti bei tirti individualius skundus, o prireikus – perduoti bylas drausminėms ar baudžiamosios justicijos institucijoms.

5.3. Konsultacijos dėl Vyriausybės nutarimo

2024 m. Įstaiga įvertino žvalgybos institucijų parengtą Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo dėl žvalgybos veiksmų atlikimo pakeitimo projektą. Vyriausybės kanceliarijai konsultacijų metu buvo pateikti pasiūlymai dėl šio projekto tobulinimo, siekiant užtikrinti teisės aktų aiškumą ir atitiktį žmogaus teisių ir laisvių apsaugos standartams.

5.4. Rekomendacijos dėl Orhuso konvencijos taikymo

Atsižvelgdamas į Jungtinių Tautų Europos Ekonominės Komisijos Konvencijos dėl teisės gauti informaciją apie aplinką, dalyvauti priimančias sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkos klausimais (toliau – Orhuso konvencija) Atitikties komiteto išvadas, kuriose teigiama, kad VSD nesilaiko Orhuso konvencijos reikalavimų, žvalgybos kontrolierius parengė ir pateikė VSD metodines rekomendacijas dėl tinkamo Orhuso konvencijos nuostatų įgyvendinimo.

VSD informavo Įstaigą, kad šios rekomendacijos jau yra įgyvendinamos – į žvalgybos pareigūnų mokymų programas įtrauktos temos apie žvalgybos veiklos teisėtumą, priežiūrą ir kontrolę. Taip pat užtikrinta, kad naujai priimti pareigūnai būtų supažindinami su Žvalgybos pareigūnų etikos kodeksu, o seminarų ir mokymų metu aptariami etiško elgesio principai.

Be to, žvalgybos kontrolieriui buvo sudarytos galimybės dalyvauti susitikimuose su VSD struktūrinių padalinių vadovais ir žvalgybos pareigūnais, kad žvalgybos kontrolierius galėtų teikti metodines rekomendacijas ir konsultacijas dėl teisėtumo ir atitikties žmogaus teisių ir laisvių apsaugos standartams žvalgybos veikloje laikymosi, taip pat supažindintų su žvalgybos veiklai aktualių tarptautinių sutarčių ir konvencijų nuostatomis.

5.5. Darbo grupė dėl Europos žiniasklaidos akto įgyvendinimo

Įstaigos atstovai dalyvavo Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos suformuotoje tarpinstitucinėje darbo grupėje, skirtoje Europos žiniasklaidos laisvės akto 4 straipsnio nuostatomis įgyvendinti. Darbo grupės diskusijose buvo pažymėta, kad būtina išlaikyti pusiausvyrą tarp nacionalinio saugumo interesų ir žurnalistų teisės į informacijos konfidencialumą, vadovautis tarptautiniais žmogaus teisių ir laisvių apsaugos standartais.

Įstaiga, bendradarbiaudama su Žurnalistų etikos inspektoriatu tarnyba, pateikė poziciją dėl žurnalistų informacijos šaltinių apsaugos žvalgybos veikloje. Įstaigos nuomone, žvalgybos bei kriminalinės žvalgybos procese taikomos priemonės gali būti naudojamos, kai siekiama atskleisti informacijos šaltinio paslaptį. Tačiau, EŽTT pažymėjo *Goodwin prieš Jungtinę Karalystę byloje*, kad valstybės įsikišimas, kuriuo siekiama priversti atskleisti informacijos šaltinį, turi būti labai aiškiai pagrįstas, o bet koks piktnaudžiavimas šiomis priemonėmis gali pažeisti Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnį. Specialus žurnalistų informacijos šaltinių apsaugos mechanizmas galėtų būti įtvirtintas Žvalgybos įstatyme ir Kriminalinės žvalgybos įstatyme, kuris leistų užtikrinti, kad žurnalistai negalėtų būti verčiami (tiesiogiai ir netiesiogiai) atskleisti savo informacijos šaltinių be svaraus teisinio pagrindo. Tokiu būdu, šių įstatymų nuostatos būtų suderintos su Europos žiniasklaidos laisvės akte įtvirtintais standartais.

5.6. Lietuvos nacionalinės Šengeno informacinės sistemos ir Lietuvos nacionalinės vizų informacinės sistemos naudojimo nacionalinio saugumo ir gynybos tikslais patikrinimų ir tyrimų atlikimo taisyklių parengimas

Bendradarbiaudama su Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija (toliau – VRM) bei Informatikos ir ryšių departamentu prie VRM, Įstaiga parengė ir pateikė Europos Komisijai vertinti Lietuvos nacionalinės Šengeno informacinės sistemos ir vizų informacinės sistemos naudojimo patikrinimų ir tyrimų atlikimo taisykles. Šios taisyklės buvo parengtos įgyvendinant Europos Parlamento ir Tarybos reglamento reikalavimus, užtikrinant periodiškus duomenų tvarkymo operacijų auditus⁴.

2024 metų pabaigoje Įstaigos atstovai dalyvavo Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo surengtame renginyje, skirtame Tarptautinei žmogaus teisių dienai paminėti. 2024 m. gruodžio 10 d. vykusioje apskritojo stalo diskusijoje, kurioje dalyvavo įvairių institucijų atstovai, teisėjai ir žmogaus teisių ekspertai, buvo aptariami žmogaus teisių apsaugos iššūkiai bei gerosios praktikos pavyzdžiai. Ši diskusija paskatino atvirą dialogą tarp institucijų ir visuomenės, siekiant stiprinti žmogaus teisių ir laisvių apsaugą Lietuvoje.

2024 metų veikla atspindi Įstaigos siekį stiprinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą.

6. Tarptautinis bendradarbiavimas

Viena iš svarbių Įstaigos veiklos sričių – tarptautinis bendradarbiavimas. Tai yra ryšių su kitų šalių žvalgybos ir saugumo tarnybų priežiūros institucijomis palaikymas, dalyvavimas tarptautinėse konferencijose ir seminaruose, skirtuose dalintis gerąja praktika ir patirtimi bei aptarti aktualias žmogaus teisių ir laisvių apsaugos žvalgybos veikloje problemas.

Tarptautinio bendradarbiavimo veikla padeda Įstaigai tobulinti savo gebėjimus vykdyti efektyvią žvalgybos institucijų priežiūrą, užtikrinti jų veiklos teisėtumą ir žmogaus teisių ir laisvių apsaugą. Toks bendradarbiavimas taip pat prisideda prie bendrų žvalgybos tarnybų priežiūros standartų kūrimo tarptautiniu mastu.

⁴ 2018 m. lapkričio 28 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) 2018/1861 dėl Šengeno informacinės sistemos (SIS) sukūrimo, eksploatavimo ir naudojimo patikrinimams kertant sieną, kuriuo iš dalies keičiama Konvencija dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo ir iš dalies keičiamas bei panaikinamas Reglamentas (EB) Nr. 1987/2006 55 straipsnio ir 2008 m. liepos 9 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 767/2008 dėl Vizų informacinės sistemos (VIS) ir apsikeitimo duomenimis apie trumpalaikes vizas tarp valstybių narių (VIS reglamentas) 41 straipsnio nuostatos numato, kad nacionalinė priežiūros institucija turi užtikrinti, kad ne rečiau kaip kas ketverius metus būtų atliktas duomenų tvarkymo operacijų N.SIS ir N.VIS auditas.

2024 m. lapkričio 7 d. Įstaigos vadovas lankėsi Kroatijoje, kur susitiko su Civilinės žvalgybos ir saugumo tarnybų priežiūros tarybos (kroat. *Vijeće za civilni nadzor sigurnosno-obavještajnih agencija*) atstovais. Ši institucija yra atsakinga už nepriklausomą išorinę žvalgybos ir saugumo tarnybų veiklos priežiūrą Kroatijoje. Taryba sudaroma iš 7 nepriklausomų ekspertų, kuriuos skiria Kroatijos parlamentas. Jos pagrindiniai įgaliojimai apima teisę tikrinti žvalgybos institucijų veiklą, gauti reikalingą informaciją ir dokumentus, atlikti tyrimus bei teikti rekomendacijas dėl veiklos tobulinimo.

Lietuvos žvalgybos kontrolierius susipažino su Kroatijos žvalgybos priežiūros mechanizmu, aptarė bendradarbiavimo galimybes ir pasidalijo Lietuvos patirtimi. Šio susitikimo metu taip pat buvo aptartos problemos ir iššūkiai, su kuriais susiduria žvalgybos institucijų priežiūros institucijos, pasidalinta priežiūros sistemos tobulinimo gerąja praktika.

Europos žvalgybos priežiūros tinklo (EION) metinė konferencija – tai daugiašalė platforma, kurioje dalinamasi žvalgybos priežiūros institucijų patirtimi, diskutuojama apie žvalgybos tarnybų priežiūrą ir žmogaus teisių ir laisvių apsaugos užtikrinimą. Nors 2024 m. ši konferencija nevyko, planuojama, kad ji vyks 2025 m. Šveicarijoje. Įstaiga šio renginio metu ketina pristatyti pranešimą, apžvelgiantį žvalgybos institucijų priežiūros Lietuvoje aspektus, iššūkius, su kuriais susiduriama, taip pat gerosios praktikos taikymo atvejus.

7. Mokymai

Įstaiga, tobulindama savo darbuotojų kvalifikaciją, organizavo tris vidaus mokymus įslaptintos informacijos apsaugos, vidaus kontrolės užtikrinimo ir grėsmių, susijusių su užsienio žvalgybos ir saugumo tarnybų keliama rizika, mažinimo klausimais.

Įstaigos vadovas ir vyriausiasis patarėjas 2024 m. spalio mėnesį dalyvavo Lietuvos vidaus auditorių asociacijos organizuojuose kvalifikacijos kėlimo mokymuose. Jų metu įgytos teorinės ir praktinės žinios apie vidaus auditą, vidaus kontrolę, rizikos valdymą, valdyseną, audito planavimą, vykdymą ir ataskaitų rengimą tiek viešajame, tiek privačiame sektoriuose. Taip pat mokymuose susipažinta su tarptautiniais vidaus audito standartais.

Šie mokymai suteikė galimybę praktiškai pritaikyti įgytas žinias atliekant išorinius žvalgybos institucijų vidaus kontrolės sistemų atitikties teisės aktų reikalavimams patikrinimus.

Be to, Įstaigos darbuotojai VSD vykdė mokymus. Žvalgybos pareigūnų pirminio rengimo mokymuose skaityti pranešimai apie žvalgybos veiklos teisėtumą, asmens duomenų apsaugą, žvalgybos institucijų priežiūros ir kontrolės sistemą Lietuvoje.

8. Personalias ir finansai

Įstaigoje valstybės tarnautojų ir pagal darbo sutartis dirbančių darbuotojų skaičius, lyginant su 2023 metų pabaiga, padidėjo viena pareigybe. **2024 metų pabaigoje Įstaigoje dirbo 9 darbuotojai.**

2024 m. birželio mėn. buvo pakeista Įstaigos struktūra – įsteigtas Administravimo skyrius. Augant Įstaigos veiklos apimčiai, vykdant sudėtingesnes užduotis, iškilo poreikis centralizuoti administracines funkcijas, užtikrinti sklandžią Įstaigos veiklą, efektyvų išteklių valdymą ir optimizuoti administracinius procesus.

Pagrindiniai Administravimo skyriaus tikslai – užtikrinti dokumentų ir žmogiškųjų išteklių valdymą, organizuoti viešuosius pirkimus, prižiūrėti ir administruoti informacines sistemas, įgyvendinti viešosios komunikacijos bei tarptautinio bendradarbiavimo uždavinius, taip pat prisidėti prie Įstaigos strateginių tikslų įgyvendinimo.

2024 m. Lietuvos Respublikos žvalgybos kontrolierių įstaigai valstybės biudžete programai „Žvalgybos institucijų veiklos teisėtumo užtikrinimas“ vykdyti buvo skirta **680 tūkst. eurų**, iš jų – **346 tūkst. eurų** darbo užmokesčiui. Per metus panaudota **391,8 tūkst. eurų** asignavimų, iš jų – **274,1 tūkst. eurų** darbo užmokesčiui.

Ataskaitiniu laikotarpiu įstaiga įsigijo ilgalaikio materialiojo turto už **16,5 tūkst. eurų**. Prekių ir paslaugų išlaidos sudarė **94,6 tūkst. eurų**.

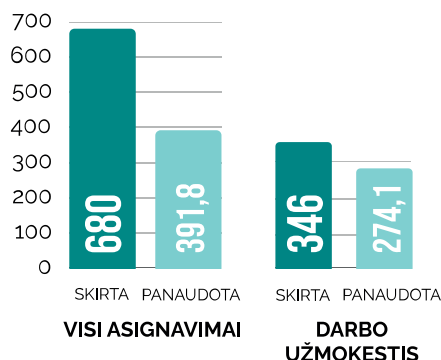
PERSONALAS

Lyginant su 2024 m. pabaigoje Žvalgybos kontrolierių įstaigoje dirbo 9 darbuotojai.

BIUDŽETO ASIGNAVIMAI

BIUDŽETO ASIGNAVIMŲ PANAUDOJIMAS (TŪKST. EUR.)

Šie vidaus teisės aktai padeda užtikrinti efektyvią įslaptintos informacijos apsaugą ir stiprina kibernetinį saugumą, sudarant sąlygas operatyviai reaguoti į galimas grėsmes ir užtikrinti sklandų įstaigos veiklos tęstinumą krizių ir ekstremalių situacijų atvejais.

Įstaigos IRT infrastruktūra buvo perkelta į centralizuotai valdomą debesijos informacinių ir ryšių technologijų Valstybės skaitmeninių sprendimų agentūros infrastruktūrą. Agentūra centralizuotai atnauja valstybės biudžetinių įstaigų naudojamą IRT infrastruktūrą, užtikrina esamos debesijos informacinių ir ryšių technologijų infrastruktūros praplėtimą iki reikiamos apimties. Dalis vidinio Įstaigos tinklo pakeista šiuolaikine tinklo įranga, taip užtikrinant šio tinklo saugumą.

2024 m. spalio 25 d. sudaryta patalpų panaudos sutartis su Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija dėl patalpų Įstaigai suteikimo penkeriems metams. Nuolatinių patalpų turėjimas išlieka vienu iš aktualiausių Įstaigos poreikių. Nuolatinės Įstaigos patalpos turi atitikti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2018 m. rugpjūčio 13 d. nutarimo Nr. 820 reikalavimus, todėl, radus galimas nuolatinės patalpas, bus reikalingi papildomi asignavimai patalpų pritaikymui ir darbo su įslaptinta informacija užtikrinimui.

9. Kibernetinis saugumas ir įslaptintos informacijos apsauga

2024 m. VSD atliko planinį Įstaigos įslaptintos informacijos apsaugos patikrinimą. Patikrinimo metu pateiktos rekomendacijos dėl informacijos apsaugos tobulinimo, į kurias Įstaiga atsižvelgė ir pradėjo vykdyti veiksmus, stiprinančius informacijos apsaugą.

Tais pačiais metais buvo parengti ir patvirtinti svarbūs vidaus teisės aktai, reglamentuojantys kibernetinio saugumo ir įslaptintos informacijos apsaugą:

- Įslaptintos informacijos, kuria disponuoja Lietuvos Respublikos žvalgybos kontrolierių įstaiga, evakuacijos arba sunaikinimo karo, nepaprastosios padėties ar ekstremaliųjų situacijų atveju plano įgyvendinimo tvarka;
- Lietuvos Respublikos žvalgybos kontrolierių įstaigos darbuotojų vykdymo ne tarnybos tikslais į užsienio valstybes tvarkos aprašas;
- Lietuvos Respublikos žvalgybos kontrolierių įstaigos informacinės sistemos duomenų saugos nuostatai;
- Lietuvos Respublikos žvalgybos kontrolierių įstaigos informacinės sistemos naudotojų administravimo taisyklės;
- Lietuvos Respublikos žvalgybos kontrolierių įstaigos saugaus elektroninės informacijos tvarkymo taisyklės;
- Lietuvos Respublikos žvalgybos kontrolierių įstaigos informacinės sistemos veiklos tęstinumo valdymo planas;
- Lietuvos Respublikos žvalgybos kontrolierių įstaigos kompiuterizuotos informacinės sistemos varotojo instrukcija.

LIETUVOS RESPUBLIKOS
ŽVALGYBOS KONTROLIERIŲ ĮSTAIGA